

XXV. PÜSPÖKI JELENTÉS

1946. november 21.

Ravasz László a terehegyi gyülekezet presbiterei és fiataljai között 1946 augusztusában – „Rövid áhítat után Terehegyre mentünk át, ahol szintén igeolvasással és imádkozással rövid istentiszteletet tartottunk s az este árnyékai között megtekintettük a károkat.”

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

Ha néha arra gondoltam, miről számol be huszonötödik püspöki jelentésem, egészen más kép rajzolódott meg előttem mint a mostani. Ez is csak azt bizonyítja, amit Isten Ésaías prófétánál üzent nekünk: a ti gondolataitok nem az én gondolataim. Istennek mindig meglepnek a gondolatai, mert az mindig *egyéb*, mint ahogy Ő maga az örök Más. De gondolatainál még meglepőbbek erői; annál, amit tesz, csak az megrendítőbb és csodálatosabb, amit *érettünk* tesz. Úgy érzem, Isten nagyságát, dicsőségét, szentségét ez a nemzedék jobban megláthatja, mint a régi, mert beteljesedik rajtunk az Ige: és lelke szenvedése folytán látni fog. (És. 53, 11.) Ezek a látomások vonulnak el most szemünk előtt, mint egy mozgóképen.

Búcsúzások

Isten veletek! kiáltjuk néhány kedves arc felé, akik eltűntek szemünk elől a minden élők útján. *Patonay Dezső* nagykőrösi lelkipásztor, egyházkerületi tanácsbíró szikár alakja az első. Testben törekeny, akaratban erős, ítéletben tiszta, erkölcsben súlyos. A Duna-Tisza közének legkálvinistább gyülekezetéből származott, ott szolgált egy életem át s a körösi paróchiáról nézte az egész világot. Jobban kedvelte a régit, mint az újat, dogmáiban bízott és nem a kritikában, vagy a szabad ihletésben, az egyházban legtöbbször a rendet, a jó erkölcsöt, a józan gondolkozást és a bölcs népnevelést becsülte. Mindent egyházának köszönhetett és mindenét egyházának juttatta. Emlékezte legyen áldott!

Az alsóbaranyai egyházmegye gondnoka volt *Kurcz Henrik*. A jugoszláv református egyház hősi korszakát végigküzdötte, mint az egyház főgondnoka. Halk, nemes, szívós egyénisége nagyon alkalmas volt az ottani nehézségek legyőzésére. A hazatérés után az alsóbaranyai egyházmegye gondnoka lőn. Nagy dicsérettel kell elmondanom róla: mind a két tisztében ugyanaz maradt súlyban, lélekben és szolgálatban. Ez bizonyítja, hogy nem a világnak, nem a politikának szolgált, hanem Istennek és az Úr Jézusnak.

Ugyancsak hazatért *Weimann Péter*, a bácskai német egyházmegye egykori esperese. Bölcseséget egyenességgel, igazságot szeretettel párosított s ezért egyformán becsülték német és magyar református körök. Látta népe sorsát s mivel nem tudta elfordítani, lehajtotta fejét és megosztozott benne.

Megindultan gondolunk *Kovács Sebestény Endrére*, akit tavaly választottunk tanácsbíránkká s néhány hónap múlva már elvesztettünk. Külső látásra a régi Magyarországhoz tartozott; középbirtokos úri ember; belső látásra haladó értelmiség, független gondolkodású, jóakarátú magyar, aki munkából akar megélni és munkára akarja nevelni nemzedékét. Tolnában, egyházmegyéjében nagy feladatok vártak reá s utána még azok a helyek is üresen maradnak, amelyeknek betöltésére még nem nyert elhívást.

Még az elzúgott szörnyű vihar áldozata *Sárközy János* sukorói lelkész, akit a nyilasok börtönbe hurcoltak, az ostrom holtra-fárasztott s az új világ már nem sorozhatta be építő munkásai közé.

Feljegyezzük, hogy *Kenessey Gyula*, Fehér vármegye egyik főbírája, ősi, nemes család sarja, akinek egyénisége és élete összeforrt a régi Magyarország és a vármegyei élet formáival, mint a nyilasok által elhurcolt rab a dachauai fogolytáborban nyomtalanul eltűnt.

Gondoljunk kegyelettel *Tóth Kálmán* nyugalmazott lelkészre s gondolatban tegyünk egy szál virágot *özv. Szóts Farkasné* távoli sírjára, ki egykor teológus diákjainknak jószágos anyja, a Lórántffy Zsuzsanna nevét valló egyesületi munkának példaadó vezetője volt,

Az élőkől is búcsút kell vennünk. Másodszor köszönünk el *Benedek Zsolttól*, aki nem tudta tovább viselni a tolnai egyházmegye gondnoki tisztét, amelyet pedig még a tavaly – minden egyéb közszolgá-

latáról leköszönve – nagy örömünkre megtartott. Ezzel Benedek Zsolt, egyik legértékesebb, leghasznosabb és legkedvesebb munkatársunk kiállott a dunamelléki együttesből, ahol most már csak példája világol és kötelez. Az egyházi munka erkölcsi és szellemi színvonalának magassági fokát továbbra is reá való hivatkozással igyekszünk fenntartani.

1945. május 1-ével nyugdíjba ment *Dr. Kováts J. István* theol. akadémiai professzor. Ez alkalomból a következő levelet intéztem hozzá:

„Végigtekintve Főtiszteletű Úr hosszú és eredményes tanári szolgálatán, számbavéve azt a nagy hatást, melyet egy emberöltőnél hosszabb idő alatt a fiatal lelkesnemzedék egész seregére gyakorolt, továbbá azt a rendkívül gazdag, sokágú és mély nyomokat hagyó munkásságot, melyet Főtiszteletű Úr az egyházi közélet különböző területein, főképen a törvényhozás, egyházközigazgatás és társadalomszervezés mezőin a legelső sorában végzett: elismeréssel és hálás köszönettel búcsúunk Főtiszteletű Tanár Úrtól abban a reményben, hogy Istentől vett kiváló tehetségeit a magyar református egyházunk építésében a jól megérdemelt nyugalom napjaiban is gyümölcsöztetni fogja.”

Ez a levél nem volt időszerű addig, amíg végleges eldöntést nem nyert Kováts J. Istvánnak a nyugdíjazás időpontja ellen beadott fellebbezése. E fellebbezés sorsának eldőltevel jogerőssé vált nyugdíjazásának időpontja s aktuálissá az említett levélben kifejezésre juttatott megállapítás. Az egyházkerület presbitériumai módot adtak neki arra, hogy mint tanácsbíró a bölcs és jóindulatú kritikában, mint zsinati tag a törvényhozásban tovább forgolódjék. De elbúcsúunk tőle, mint egyházkerületi főjegyzőtől s megköszönjük neki minden jó szolgálatát. Nagy tehetséggel, izzó lélekkel, rendkívüli munkabírással dolgozott s markáns egyéniségének oszlopvonala hozzátartozott a Dunamellék architektúrájához.

Ideje lejárván nyugalomba ment *Dr. Sebestyén Jenő* theol. professzor. Már tavaly lemondott tanácsbírói tisztéről, mert úgy érezte, hogy ezzel az előkelő előzékenységgel tartozik egyházkerületének. Bár ő továbbra is végzi a legfontosabb tanszéken a lelkesnevelés nagy munkáját, egy életen át tartó tudományos munka legértékesebb gyümölcseit osztogatván széjjel, mégis most, amikor rendes tanári székéből távozik, el kell mondanunk, hogy neve, szolgálata belekerült a magyar református egyház szellemtörténetébe, a történelmi kálvinizmus című szép és fontos fejezetnél. Arra, amit ő tett, a magyar református egyháznak szüksége volt, az, amit ő tett nemcsak megerősödést, hanem fejlődést és előmenetelt is jelentett. A történelmi kálvinizmusnak lehettek teológiai túlzásai és egyházpolitikai tévedései, de az a nagy szolgálata, hogy a magyar reformátusokat megajándékozta a kálvinizmus mezőben elrejtett kincsével, Sebestyén Jenőnek a magyar teológiai gondolkozás történetében mindig előkelő helyet biztosít.

Szeretettel és meghatottan búcsúunk *Mocsy Mihálytól*, aki két évtizeden át viselte a pesti egyházmegyében az esperesi tisztséget. „Szelíden országolt hunok erős népén”, ahogy Arany János mondja Buda királyról. Szívjósa, baráti szeretete, az emberekbe vetett optimista bizodalma, egész egyéniségének természetessége, családiassága és szeretetreméltósága mindenkit megnyert, minden kritikát lefegyverzett s egy idő múlva csendesen átmelegített.

Az a szörnyű pusztulás, ami őt egyénileg, az üllői paróchiát és az esperesi hivatalt érte, irtózatossá teherrel zuhant reá s ő átlépve a zoltáríró említette korhatáron, a hetven éven, csendet, békét és pihenést keres. Szívből kérjük Istent, hogy mindezt találja meg s a csend, a béke és a pihenés világába vigye magával mindnyájunk baráti szeretetét és megbecsülését.

Itt veszünk búcsút a nemzeti kormány első kultuszminiszteri államtitkárától: *Bereczky Alberttől* is. Tavaly már volt alkalmam megemlékezni arról, hogy milyen nagy nyereségnek tartottam egyházi szempontból az ő államtitkárságát. Azután még több mint egy félévig szolgált egyre fokozódó nehézségek között a tomboló inflációnak majdnem csúcspontjáig. Meg kell állapítanom, nehezebb időkben még

protestáns államtitkár nem ült székében; meg kell állapítanom: egyházával bensőbb, harmónikusabb viszonyban még protestáns államtitkár nem szolgált. Nem felejtjük el, hogy az új világ berendezkedésének a kezdetén az ő szellemi ereje és erkölcsi tekintélye mint védte, segítette a szörnyű válságba jutó magyar keresztyén egyházak érdekeit és igazát. Mindezzel olyan helyzetet teremtett, amely döntő és mentő befolyással volt a további alakulásra. E nagy politikai mű végrehajtása közben tudott lelkipásztor és hű barát maradni, ki nagy szolgálata mellett ezer apró ügyben ezer apró életet segít és pásztorol. Mindez még olyan ráadás, amiről nem szabad megfeledkeznünk. Nem tudjuk, hogy a magyar politikai élet hogyan alakul s melyikünket merre sodor az idők árja, de ezt most, itt, meg kell állapítanom, hogy se későn, se korán ne hangozzék el.

Üdvözlések

Az Istenhozzád elhangzik és megzendül ajkunkon, az Istenhozott! Egyházkerületünk vegye tudomásul, hogy 1946. január 31-én Magyarország királyságból köztársasággá lett és megválasztotta első elnökét *Tildy Zoltán* akkori miniszterelnököt. A Szentírás arra tanít, hogy a felsőség Istentől van és azt parancsolja: tartassanak könyörgések, imádságok, esedezések, hálaadások minden emberekért; királyokért és minden méltóságban lévőkért, hogy csendes és nyugalmas életet éljünk teljes istenfélelemmel és tisztességgel. A dunamelléki egyházkerület tisztelettel köszönti a magyar köztársaság elnökét s felajánlja neki érte mondott buzgó imádságait és az ország lelki megépítésében odaadó szolgálatait.

Régi kedves szokástól térnénk el, ha nem köszöntenők az ország miniszterelnökét, *Nagy Ferencet*, aki testestől, lelkestől Dunamellék fia és szolgálója. Mi tudjuk azt, hogy emberfeletti nehézségekkel kell megküzdenie, de tudjuk azt is, hogy a kegyelemmel megerősített szív elbíra a legnehezebb terheket is.

Tisztelettel és bizalommal köszöntjük a vallás- és közoktatásügyi minisztérium új államtitkárát *Nagy Miklóst*, kedves atyánkfíát. Közöttünk forgolódott, közös munkánkban bontakoztak ki azok a képességei, amelyek e fontos tisztt betöltésére alkalmassá és méltóvá tették. Múltja nyitott könyv, ismerjük gondolkozásmódját, ezért bízunk abban, hogy szolgálata folytatni fogja jeles elődjének hagyományát s el nem fárad annak véghezvitelében: úgy építeni fel a magyar demokrácia közoktatásügyét, hogy az egyházak által képviselt szellem nemes hagyománya és páratlan társadalomképző ereje teljes mértékben érvényesüljön.

Ha széttekintünk az egyházmegyei elnökségnek díszes során, meglepetve állapítjuk meg, hogy az összeomlás óta több mint felerészben megújult. Tavaly két esperest és egy gondnokot köszöntöttünk; ma három új gondnokot és három esperest. *Jóba Józsefet* több mint két éve megválasztotta a kecskeméti egyházmegye esperesévé, de csak az idén iktatta be. *Rúzsza József* is több mint egy évig dolgozott helyettes esperesként, míg átvehette a külsősomogyi egyházmegye vezetését. *Dr. Ecsedy Aladár*, a pesti egyházmegye élére került. Mind a három férfit régi barátsággal, teljes bizalommal köszöntöm s kívánok áldást személyükre és szolgálatukra.

Szívből köszöntöm *Nagy Ferencet*, a baranyai egyházmegye gondnoki székében, *Dr. Benkó Ferencet*, az új budapesti egyházmegyei gondnokot és *Dr. Dobos Sándort* a kecskeméti egyházmegye újonnan választott gondnokát. Mind a három régi ismerősünk, mind a hármat régi szeretettel és teljes bizalommal fogadjuk.

Ez év november 12-én telt el húsz éve, hogy *Dr. Nagy Sándor* a püspöki titkári szolgálatot elkezdette. Nagyon nehéz idők során; változó egészséggel, mindig azonos hűséggel és becsületességgel végezte munkáját. Pedig ez a munka magában is nehéz. Pásztorság és bürokrácia, nagy befolyás lehetősége és háttérbe húzódó alázatosság, abszolút megbízhatóság, alkalmazkodás és mégis bátor őszinteség –

mindezeket együtt kívánta tőle az egyház. – Mindezt megköszönöm most neki az egyházkerület nevében – s a magam nevében még külön is hozzám való barátságát.

Egyetemes egyházi szempontból is nagyjelentőségű főgondnokválasztás ment végbe a Tiszántúli egyházkerületben, ahol a presbitériumok bizalma *Dr. Kun Béla* egyetemi professzort ültette a legnagyobb egyházkerület főgondnoki székébe Révész Imre elnöktársául. Ma a magyar egyházi munkások közül kétségtelenül Kun Béla tekinthet vissza a legértékesebb múltra. Negyven éven át mindig a legnehezebb órhelyen állott, mindig a legkényesebb kérdéseket oldotta meg, mindig a legtisztább és a legbölcsebb álláspontot képviselte. Kristálytisza jogi gondolkozás formái között mely egyéni hitből táplálkozó evangéliumi igazságosság tartalma helyezkedett el minden megnyilatkozásában, ténykedésében és ítéletmondásában. Mint az egyházjognak a mai nemzedékben legkiválóbb tudósa, mint az egyházi praxisnak legtöbbet dolgozott és legnagyobb tapasztalattal bíró munkása, szeplőtlen közéleti pályafutás felemelő példái után ki vette volna fel vele a versenyt a magyar református egyház legjelentősebb világi székének betöltésénél? Általa mindnyájan erősebbek és bölcsebbek vagyunk és ezért mindnyájan hálával és örömmel köszöntjük.

A szatmárnémeti zsinat

Az idén telt háromszáz esztendeje annak, hogy Rákóczi György auspiciuma¹ alatt Geleji Katona István megtartotta az első református nemzeti zsinatot Szatmárnémetiben. A magyar református egyház alulról felfelé alakult ki és nem felülről lefelé ágazott szét, mint azok az egyházak, amelyek az egész nemzettesttel egyszerre tértek át a reformáció útjára. Ez az egységkereső integrálódás sokáig tartott, véglegesen csak a debreceni zsinaton fejeződött be 1881-ben. Ezen a küzdelmes úton monumentális eredmény a szatmárnémeti zsinat, amely egész Kelet-Magyarország számára megalkotta a református egyház egységét és tételesen kifejezte életakarátát. A szervezeti kristályosodás szempontjából mindenestre az 1881-iki debreceni zsinatot leszámítva, ez volt a legjelentősebb akaratnyilvánítás. Csodáljuk ebben az akaratnyilvánításban a határozottságot, a bölcseséget, amely a középutat tartja, a hagyományokhoz való hűséget és azt a pár nyitott kaput, amely a megújulásnak nagy lehetőséget nyújt. Mert a szatmárnémeti zsinat jelentősége sokkal nagyobb, mint egyéb törvényhozó és konszolidáló zsinatoké. Benne az egyház hivatalos vezetősége egy reformációs mozgalommal számolt le s a magyar kálvinizmusnak két kegyességi típusa, az egyházi életnek két dialektikusan ellenkező tényezője, a mozgalom és az intézmény állott szembe egymással s az atyák bölcsesége a szakadással fenyegető feszültséget megoldotta úgy, hogy Isten ügye győzött. Ugyanis a reformáció az I. század végére bizonyos kihűlésen és elintézményesedésen esett át. A hitből teológia lett, a kultuszból szokás, az egyházból politika, az igéből ismeret és a lélekből emberi bölcsesség. Nemcsak nálunk, hanem Európa-szerte. Ezzel szemben indult meg, főképpen kálvini talajon egy erőteljes szellemi mozgalom, amely elhanyagolta az egyházban az institúciót, hogy annál erősebben hangsúlyozza a lélek szabad mozgalmát; amelyik elvetette az öncélú teológiát azért, hogy a gyakorlati kegyességet a praxis pietatis-t minél élesebben kidomborítsa; amelyik a hitet engedelmességnek tartotta és Isten Igéje alá rendelte az egész életet; amelyik totális igényvel lépett fel az emberi léttel szemben és szinte imperialisztikus teológiát próbált megvalósítani. Mindezt egyének határozott színvallása útján kívánta elérni s ezért a megtérést és az újjászületést állította a keresztyén élet középpontjába és a keresztyén életet a közösség által ellenőrzött szentség életformái között képzelte el. Ez a kegyességi forma Angliában ötvöződött a nagy forradalommal s

¹ felügyelete

Cromwell birodalmában politikai uralomra jutott. Az angol király legördült feje megdöbbenetette az uralkodókat s a puritános kegyességtől jobban megrémültek, mint a pestistől. Hirtelen polarizálódott egész Európa szellemi élete s néhány év alatt két ellenséges tábor nézett farkasszemet: a hagyományos „high Church” és az első református pietizmus, a puritánok mozgalma. Az ilyen szembeállásnál adva van az elhelyezkedés. Fejedelmek, főurak egyik pártba, polgárok, kisemberek, a nép a másik pártba mennek. Az öregek az intézmény mellett vannak, az ifjak a mozgalom mellett; a fakultások meghasonlanak, a diákok azt hallgatják, ki modem, de azt üldözi a cenzúra is és azt nyomja a közhatalom is. A feszültségek robbanásra és szakadásra vezetnek, mint az Angliában történt s maga a helyzet existenciálisan komoly lett az egész reformációra. Az öreg Rákóczi György és idősebb, imperialista hajlamú fia Geleji Katona Istvánnal, az intézményes egyház megtestesítőjével hamar elbántak volna a nyugatról hazatérő fiatal theológusok imádkozó, bibliaolvasó és közösségi lelki életet élő csoportjával, a kegyesség gyakorlás művelőivel és művészeivel, ha nem lett volna a mozgalom pártfogója a mélyhi-tű fejedelemszöveg: Lórántffy Zsuzsanna s ragyogó tehetségű, Krisztusban újjászületett fia: Rákóczi Zsigmond. Ez a feszültség hívta létre a szatmárnémeti zsinatot. A zsinat határozatai, főképen az ú. n. Geleji-kánonok ennek a feszültségnek olyan feloldását adták, amelyben látszólag az intézmény győz, valójában azonban a mozgalom legalizálódik. Tolnai Dali Jánost elcsapták, a puritánusok ellen rettentő fenyegetéseket mennydörögtek, de elfogadták a presbitérium gondolatát, beengedték a Szenczi Molnár zsoltárait, nem tiltakoztak a hívek látogatása, a bibliaórák, a háziistentiszteletek ellen, lehetségesnek tartották biznyságtétel formájában a laikus igehirdetést, egyszóval a magyar református egyház fejedelmi gótikája közé beköltözött a kálvinista kegyességgyakorlás egyetemes, személyes, demokratikus mozgalma. A kovász most már belőle hatotta át a tésztát s ezzel megszabadult a puritánus mozgalom attól, hogy – szektává váljék.

Lehet-e tanulságosabb egyháztörténelmi lecke a mai napok számára, mint a szatmárnémeti zsinatra való emlékezés? Milyen világosan állítja elénk ez azt, hogy az elintézményesedett egyházat halál fenyegeti, az egyház ellen támadó kegyességi mozgalom szektává zsugorodik, ha az intézményes egyház a személyes és közösségi kegyesség felbuzdulásaiból nem újul meg, viszont a lélek által ihletett mozgalmak csak a gyülekezet életében, az egyház keretei között, a hitvallás szabályozása mellett a történelmi folytonosság sodrában válnak igazi reformációvá. Az a tény, hogy az öreg Rákóczi György háza nem hasonlott meg, a fejedelem szíve nem távolodott el a fejedelemszövegtől, György herceg nem állt szemben Zsigmond herceggel, biztosította azt, hogy a magyar reformátusság akkori háza, szent Siona sem hasonlott meg s nem telt be rajtunk az az ítélet, amely a Szentírásból kiált felénk: minden ház, amely önmagában meghasonlik, elpusztul. A kősziklára épített ház kibírta a vihart s a második ház dicsősége mindig nagyobb lett az elsőnél.

Az egyház a mai világban

Most már másodszor tapasztalja ez a nemzedék, hogy a helyileg induló fegyveres vállalkozásból rövid idő alatt világháború lesz. Ugyancsak tapasztalja azt is, hogy minden békekötés a világ rendjének és a világbékének helyreállítását tűzi maga elé s annak igényével lép fel. Ez azt jelenti, hogy az emberiség élete a technika haladásával nagy életegységgé vált s az univerzalizmus immár nem ábránd, hanem valóság. Elmosódnak az országhatárok, még a kontinensek határai is s az egész föld minden népe egymásra való kölcsönös hatások következtében együtt helyezkedik, mint ahogy Chladni üveg-

lapján a nyirettyű² húzására a homokszemek. Magától értetődik tehát az a jelenség is, hogy a háború után Krisztus egyházai magukat *egy* nagy közösségnek érzik s látják, hogy egzisztenciális fenyegetések Krisztus egyházát, mint egységet támadják. Fájdalom, az egyháznak több mint másfélezerestendő szétszakadozottsága az egzisztenciális együtttest lényegesen gyöngíti, de annál inkább erősíti az egység utáni vágyat. Nem szabad e téren vérmes reményeket táplálni, de kétségtelen dolog, hogy a keresztyénség három nagy életköre: a római-, az orthodox- és az evangéliumi katholicitás ma sokkal közelebb áll egymáshoz, mint a háború előtt, vagy a történelem folyamán bármikor. Ezért örvendetes jelensége napjainknak, hogy az Egyházak Világtanácsa Genfben kezd szabályozó élethatalommá válni, mielőtt még formálisan megalakult volna. 1948-ra tűzték ki azt az ökuménikus zsinatot Amsterdamban, amely az Egyházak Világtanácsát véglegesen megszervezi és megalakítja azt az állandó bizottságot, amely egyik ökuménikus zsinattól a másikig az ügyeket vezeti. Valószínűleg Genfben létesül ez a központ, amelyet a gyengébbek kedvéért nevezhetünk protestáns vatikánnak, ha tudjuk azt, hogy a legtisztább demokrácia alapelvein, az autonómia teljes érvényesítésével, képviseleti alapon, testületi igazgatás formájában fog megszerveződni és működni az Egyetemes Egyháztanács genfi széktartósága. Az ökuménikus zsinatig előttünk álló aránylag rövid idő alatt még nagyon sok a tennivaló. Eddig csak alig 100 egyház jelentette a csatlakozását; az érdekelt egyházaknak majdnem egyharmada hiányzik. Ki kell építeni a kapcsolatot főképen a görög-keleti orthodoxiával, amely ez idő szerint, még csak elvi közösséget tart a világtanáccsal, de a gyakorlati kapcsolat még nem épült ki közöttük. Ennek a szervezetnek kell megoldania három nagy feladatot. Az első az, hogy tiszta, megbízható képet alkot az ökuméné minden egyházáról; másodsor: határozott és egységes elvi álláspontot foglaljon el az egész emberiséget és Krisztus királyságát érdeklő minden konkrét kérdésben; harmadszor: támogassa az egyes egyházakat a maguk őrhelyén vívott minden olyan küzdelemben, amely Isten országáért és annak jobb igazságosságáért folyik. Ennek a szervnek kell lebonyolítania a keresztyén világdiakóniát, azt az egyetemes szeretetmunkásságot és krisztusi szociális szolgálatot, amellyel az egész keresztyénség tartozik az ő isteni Urának, aki reábizta az ő kicsinyeit, a betegeket, a szenvedőket, mezíteleneket, úton járókat, foglyokat és haldoklókat; gyermekeket és aggokat, sírókat és tévelygőket. Egységesen fel kell lépnie a Krisztus egyházainak minden emberi nyomorúsága ellen, a bűn és minden belőle származó romlás és kísértés ellen. Az ilyen vállalkozás nem megy végbe máról holnapra. Sok imádság, önmegtartás és munka kell hozzá. De ha a parányi korállcsigák héjaiból nemcsak szigetek, hanem kontinens is épülhetett, hogy ne lehetne láthatóvá és valósággá egy lappangó és látszólag eltakart világtény, a Krisztus egyházainak lelki egysége. Hogy milyen óriási jelentősége van annak politikai vonatkozásban is, meglátjuk, ha meggondoljuk, az egyházaknak ez az ökumenicitása tisztán demokratikus alapon, a legnemesebb humanizmus szellemében, a leggyökeresebb szociális programmal valósul meg és nem azt célozza, hogy az emberiség nagy családjából kiválassza és különfoglalja a keresztyéneket, hanem azt, hogy a Krisztus ismeretében kiválogatott és összefogódzó keresztyéneket az egész emberiség egységes és rendszeres szolgálatába állítja.

Jó nekünk mindezeket látni és tudni, nagy biztonságot, erőt és nyugalmat kölcsönöz mindnyájunknak sorsunk viharos változásai között, szegénységünkben, és árvaságunkban, politikai elszigeteltségünkben és megbélyegzettségünkben, hogy ennek a legnagyobb, legősibb, legerősebb és legbensőbb internacionálnak, világszolidaritásnak vagyunk a megbecsült, egyenjogú, szeretetre számító és szeretetet szállító tagjai.

² hegedű vonó

De következik belőle az is, hogy nekünk magyar reformátusoknak e világszolidaritás érdekében fontos feladataink vannak. Magyarország nagy többsége római katolikus. A nem katolikus rész az ország népességének alig egyharmada; mi tehát kisebbség vagyunk és az is leszünk. De ebben a kisebbségben mi vagyunk a többség, tehát a kisebbségi magatartást mi döntjük el. Ez nagy felelősség reánk nézve. Nekünk olyan magatartást kell tanúsítanunk a kisebb felekezetekkel szemben, amilyen magatartást várnánk a többségi egyház részéről. A többségi egyház iránt olyan magatartást kell tanúsítanunk, amely a keresztyén együttműködést áldozatok és önmegtartózkodások árán is biztosítja, vagy legalább is: az esetleges meghíúsulásért a felelősséget rólunk elhárítja. Ez a magatartás ma nem lehetetlen. Örömmel kell bizonyosságot tennem róla, hogy számbavehető vallássérelmeink nincsenek, ellenben igen sok helyről nemcsak a bajtársi együttműködésnek, de ezen felül a gyöngéd figyelemnek jeleiről is szól a híradás. Pedig az általános iskola következtében a katolikus és a református iskolák szervezeti kapcsolata oly hihetetlenül nehéz és síkos talajra vitte át a keresztyén együttműködést, amilyenről eddig csak erdélyi embereknek volt tapasztalatuk a román megszállás első éveiben. De, ahogy ott és akkor sikerült, sikerülhet itt és most is.

A református egyház reformációja

Mindnyájunk élénk emlékezetében van az a nyugtalanság és ellenmondás, ami a nyíregyházi úgynevezett „szabad tanács” nyilatkozatai körül támadt. Azóta két dolog történt, ami lényegesen befolyásolta az ügyet. Egyik az, hogy kezünkben van a „szabad tanács” nyilatkozatainak hiteles szövege azzal a magyarázattal, amelyet hozzájuk az ülés elnöke Bereczky Albert előszó gyanánt illesztett. Volt alkalmam más minőségben e kérdéssel nyilatkozni s csak ismétlésekbe bocsátkozhatnék, ha azt újra megtenném. De a második mozzanat, a november 3-án lezajlott református nagygyűlés, feleslegessé is tette az említett megjegyzések jó részét. A nagygyűlés megint kifejezésre juttatta a magyar református egyház egységét, azt az együttműködést, amely az egyház hivatalos vezetősége és a szabad evangéliumi mozgalmak között régtől fogva fennáll s kisebb átmeneti bizalmi válságokat leszámítva meg is fog maradni. A nagygyűlés deklarációjában azt kéri az egyház vezetőitől, és hivatalos testületeitől: „lássa be, hogy nem a változó idők és viszonyok, hanem az ezekben is szóló Isten igényli, munkálja, akarja az egyház tagjainak megtérését, közösségeinek megújulását és az egyház reformálását. Egyházunk minden vezetője érezze és higgye el, hogy azok a bibliakörök, szövetségek, evangéliumi közösségek, a felbredt hívek a maguk imádságaival és az ezeken keresztül munkálkodó isteni erővel ott állanak mögöttük, hogy együtt várják, kérjék és munkálják azt, amire az ige megtanította őket. Az Országos Református Nagygyűlés, a belekapcsolódott hívek, bibliakörök, férfi- és nőszövetségek, ifjúsági egyesületek és ébredési mozgalmak nevében ünnepélyesen kéri a magyarországi református egyház minden vezetőjét, hogy nem tanakodva testtel és vérrel, Isten Igéje szerint lelkiismeretesen és hálással tegyen meg mindent egyházunk megújulásáért és prófétai szolgálata betöltésére.” Örömmel állapíthatom meg a dunamelléki református egyházkerület minden felelős vezetője nevében, hogy ez a cél a mi célunk, ez a munka a mi munkánk és ez a felelősség a mi felelősségünk is. Püspöki szolgálatom első napjától kezdve itt, a Dunamelléken az egyházi megújulás és lelki ébredés szolgálatában állottam s legfőbb segítséget e munkában azok nyújtották, akiket most ismeretlen erők úgy akarnak feltüntetni, mintha ellenemre kellene nekik az egyház reformációját véghezvinni éppen most, amikor az egyház reformációját fokozott erővel hangsúlyozom és még inkább siettetem. Tanúbizonyosságot kell tennem arról is, hogy az egyház hivatalos vezetői között, nemcsak a Dunamelléken, de az egész országban, alig látok olyan mozzanatot, amely az egyház gyökeres lelki megújulását akadályozná éppen úgy, mint ahogy

egykori legbensőbb munkatársaim által vezetett szabad megújítási mozgalmak részéről sem tudok felfedezni olyan mozzanatot, amely a Szentírás, hitvallásaink, az egyház történelmi fejlődése ellen, vagy Istentől rendelt vezetőinek félretételével akarná feladatát megoldani. Lehetséges, hogy helytelenül ítélem meg a helyzetet, de a magam szolgálatának megítélésére ez az egyetlen helyes szempont. Ugyanazért kérem a jó, öreg Kálmán királlyal minden atyámfiat, hogy azokról a boszorkányokról, amelyek nincsenek, említés ne essék.

Egyház és állam

Csendes időkben kialakult viszonyok alig mutatnak lényeges változásokat. A „száguzdó világtörténelem” idején azonban másképp áll a dolog. Mikor a herakleitosi panta rei³ idejét éljük s egész világunk olyan ősködként gomolyog körülöttünk, amelyből minden lehet: igen nehéz hosszabb időre következtetéseket vonni le, vagy éppen végleges megállapításokat tenni. De nem szabad az egyházi és világi közvéleményt tájékoztatlanul hagynunk bizonyos alapvető felfogásokról az állam és az egyház viszonyára nézve. A református egyház ma is, mint mindig, elvben a szabad egyház szabad államban álláspontját vallja. Tudja azt, hogy erre az állapotra nem szabad máról-holnapra áttérni, mert a meggondolatlan áttérés az intézményes egyház pusztulását jelentheti. Ezért átmeneti időszakot követel. De követeli azt is, hogy ez az átalakulás az állam és az egyház között a kölcsönös jóakarat és megbecsülés szellemében menjen végbe. Belőle az egyházra származzék szabadság, függetlenség, prófétai szolgálat s nagy nemzeti kulturmunkájának további fejlődése. Anyagi előfeltétele az egyház háztartásának biztosítása, nem utolsó sorban, annak a magánjogi követelésnek a teljesítésével, amelyet az egyház a földreform során elveszített ingatlanaiért s a háborúban elszenvedett káraiért támaszt az állammal szemben. Egyelőre azonban az egyház és állam viszonya ellenkező irányban alakul. A földreform és infláció következtében hatályossá vált az 1848:XX. t.-c. Minden egyháznak legalább is személyi kiadásai „közálladalmi költségekből” fedeztetnek. Ez életmentésnek jó volt, életfenntartásnak nem kívánatos. Azért az egyháznak sürgős, nagy feladata megcsinálni az önmagát fenntartó magyar református egyház egészének és minden tagozatának normatív költségvetését: mi az, ami szükséges, mi az, ami felesleges, mi az, ami pótolható, mindez mekkora áldozatot követel és honnan vehető ez az áldozat. Ennek a költségvetésnek elkészítése és életbeléptetése a magyarországi református egyház egészének és minden tagozatának olyan gyökeres átszervezését teszi szükségessé, amelyben benne foglaltatik a egész reformátori program. Nem lehet másképpen véghezvinni, csak a pünkösdi lélek kiáradásával s a szeparáció vagy egy halálos megcsönkítés lesz a beteg egyház testén, vagy pedig egy megújuló egyháznak életmentő mütéte. Azért nekünk legelső feladatunk a hitbeli elmélyülés, felelősségünk és szolgálatunk tudatosítása és egyre inkább a magunk erejére támaszkodás. A szeparáció időpontját nekünk kell megállapítanunk, végrehajtásához egy jóindulatú és emelkedett kormányzati politika teljes segítségére szükségünk van s csak az Egyetemes Egyháztanács erkölcsi támogatásával lehetséges. Ha pedig a szeparáció úgy következne be, amint mi nem akarjuk, ellenünkre, ártási szándékkal, rosszindulatú kormányzati politika mellett, azt is elhordozzuk, tudván azt, hogy a szenvedő egyházak a leghatalmasabb egyházak.

Egyébként a magyar református egyháznak a mai politikai rendszerhez való viszonyulása lényegesebb változást nem mutat. Mi hitet teszünk a demokrácia mellett, szívből kívánjuk annak teljes diadalra jutását, nem siratjuk az elmúlt világ időszerűtlenné vált életformáit s minden erőnket latba vetjük a nemzeti újjáépítés szolgálatában. A legnagyobb örömünkre szolgálna, ha ilyen program mel-

³ „minden folyik” – semmi sem tekinthető állandónak

lett támogathatók a szinte lehetetlen feladatra vállalkozó kormányzatot. De nem tudjuk elhallgatni kifogásainkat; tiltakozó, sőt feddő szavunkat mindig felemeljük valahányszor azt látjuk, hogy az ország vezetése Isten törvényeinek ellentmond. Jó ízlés, bölcsesség és felebaráti szeretet arra készítet, hogy kifogásainkat a nagy nyilvánosság kikerülésével mondjuk el, mert sem kihívni sem felelőtlenül izgatni nem kívánunk senkit. Hangsúlyozzuk, hogy ha az egyház passzívnak látszik, az nem azért van, mert a demokrácia ellen van kifogása, hanem azért, mert a demokraták tévedéseikért, hibáiért nem vállalja a felelősséget. Maga örülne a leginkább, ha szívvel-lélekkel, fenntartás nélkül telhetné magáévá a kormány politikáját s nem rajta múlik, ha ettől ez idő szerint még mindig nagyon távol érzi magát.

Mindez nem akadályozza meg annak a megvallásában, hogy sok biztató jelt látunk. Kétségtelen dolog, hogy közállapotaink javulnak, gazdasági, politikai és erkölcsi színvonalunk lassú emelkedését lehetetlen meg nem látnunk, de az is bizonyos, hogy mindez nem menti azt a nagy erkölcsi és politikai leromlást, amelynek iszapfürdőjében fuldoklunk. Kész vagyok, amit csak lehet a mai állapotok terhéből a múlt idők kormányainak terhére írni át, de ami megmarad átutalhatatlan teherként, még mindig elég sok a fenti álláspont megokolására.

A béketárgyalások

A második párisi békekötésben a magyarság sorsa megpecsételtetett. Ez a béke sokkal rosszabb lesz, mint a trianoni volt. A trianoni béke alapján nemcsak élni lehetett, hanem lehetett akciót kifejteni a bizonytalanságok jóvátételére. Ma az utódállamok területén a magyarság sorsa, legalább is Csehszlovákiában, halálosan fenyegetett. Magyarország pedig az elveszített háború és a reánk zúdított megtorlás súlya alatt összeroppanó gerinccel fekszik a földön. És nem ez a legnagyobb baj! Legnagyobb baj az, hogy ebben a háborúban és ebben a békében a magyarság szörnyű erkölcsi és politikai fogyatékoságot mutat. Az első világháború után bármely nemzetközi fórumon felemelt fővel jelentünk meg és egy igazágtalan, legázolt nemzet számára kértünk igazságot. A politikai érdek ellenünk szólt, de az emelkedett szellemű államférfiak rokonszenve felénk fordult Most nem tudunk megszólalni, mert sokáig ég az arcunk azért, hogy magyarok vagyunk, Isten próbája itt teljesedett be rajtunk. E nemzetnek azok a legjobb fiai, akik legjobban szégyellik magukat érte. Tegyük fel tehát a sárga foltot a mellünkre, vezekeljünk a vérig és felebbezzük meg ezt az ítéletet a népek Atyjához, a világbíró Istenhez. Vegyük észre, hogy egyetlenegy út áll előttünk az, ha egy nagy erkölcsi megújulás által történelmünk legnagyobb szenvedése történelmünk legnagyobb ajándékává válik. Hadd idézzem a Babits Mihály versét:

Halljátok énekét a hitnek!

Halljátok a jó éneket:

Többet nemhinni nem lehet!

Akik szenvedtek, mindig hittek.

Halljátok énekét a hitnek!

Lehet, hogy Isten erre az erkölcsi megújulásra rövid időn belül alkalmat ad azzal, hogy a Felvidékről kiűzött testvéreinket kell szívünkben, otthonunkban és házunkban elhelyezni.

Utóbbi időben az egyházat szemrehányások érték, hogy a demokráciával szemben passzív, bizalmatlan, sőt némileg védekező magatartást tanúsít, s ezzel megerősíti a demokráciának egyre hangosabbá váló ellenségeit, az úgynevezett reakciósook táborát. Az egyház a demokráciának nem ellensége, hanem leghűbb és legrégebb barátja. Az egyház restaurálni nem akar s bátran és keményen dolgozik minél

szélesebb néprétegek öntudatosításáért, osztályuralom helyett az egész magyar nép erkölcsi, szellemi és anyagi uralmának biztosításáért. De arról nem tehet, ha a „fiatal magyar demokrácia” emberei – tisztelet a kivételeknek – olyan hibákat követnek el vagy olyan bűnöket türnek el, amelyek lehetetlenné teszik a mellettük való kiállást s egyre szélesebb néprétegek rokonszenvét fordítják el. Ha ez így megy tovább, megtörténhetik, hogy a demokrácia fordul a demokraták ellen, azaz a kiábrándult népakarat új medret ás magának. Ez is csak azt bizonyítja, hogy az egyház a napi politika válságaiba ne avatkozzék bele, hanem bátran és függetlenül védje az evangéliumi világszemléletből következő nagy erkölcsi és politikai javakat: a szabadságot, az emberi méltóságot, az egyéniség és a közösség jogát, az autonómiát, a nemzet jó hírnevét és az etikai alapon nyugvó országvezetést. Ha mindezt demokráciának nevezzük, akkor így fogalmazhatom meg a tételt: az egyház prófétai tisztéhez tartozik egyrészt ethizálni⁴ a demokráciát, másrészt az ethizált demokráciát védelmezni mind a reakciókkal, mind azokkal a demokratákkal szemben, akik nem a demokrácia, hanem a maguk érdekeit szolgálják.

A püspökök együttese

A református egyház demokratikus természetéből következik, hogy sohasem egy ember képviseli és egy ember sohasem képviselheti. Sok nehézséggel, de még több nyereséggel jár, ha az egyházkerületi elnökségek a legfontosabb kérdésekben egységes álláspontot foglalnak el és együttesen lépnek fel. Ezért két ízben is tartottunk püspöki, illetve elnökségi megbeszéléseket; egyet Budapesten május 7–8. napján, a másikat Sárospatakon július hó utolsó napjaiban. Az elsőről részletes tájékoztatást adtunk ki egy hivatalos kiadványban a zsinati tanács jegyzőkönyvéhez mellékelve. Talán ez volt az oka, hogy kevesen olvasták el s a tájékoztatás hiányát hányták a szemünkre olyan kérdésekben, amelyekről ott részletes utasítást adtunk. Ma, amikor alig van sajtónk, oly nehéz összejöveleket tartani, a levélbeli érintkezés hihetetlenül drága, kétszeres kötelességük a lelkipásztoroknak, hogy minden olyan megnyilatkozást, amely a magyar református egyház jelenlegi helyzete szempontjából fontosnak mondható, gondosan tanulmányozzanak s ahol csak lehet a presbitériumokban is megbeszéljenek. Lehet, hogy sok presbitérium még nem érdeklődik e kérdések iránt. Ez azonban csak félig, vagy addig sem az ők hibájuk, hanem a mienk, akik nem úgy neveltük a presbitereket, hogy e kérdések iránt érdeklődjenek, vagy nem azok közül választottuk, akik érdeklődnek e kérdések iránt. Dunamelléken 4–5.000 presbiter van. Négy-ötezer értelmes, világos fejű, érettkorú magyar református ember az egyházi közvélemény irányítására rendkívüli befolyást gyakorolhat. Az egészséges egyházi közvélemény pedig Isten országa építése szempontjából felbecsülhetetlenül fontos dolog. Lejárt az az idő, amikor egy jó ügynek jó patrónust kellett szerezni s azzal biztosítva volt a siker. Ma azokat a roppant nagy kérdéseket, amelyek az egyház reformációjának a fogalma alá tartoznak, csak úgy tudjuk helyesen megoldani, ha az Ige és Szentlélek segítségével egészséges közvéleményt alakítunk ki. Ennek az egészséges közvéleménynek a szolgálatába kell állítani minden konferenciát, minden testületi ülést, a sajtót és az iskolát. Ezért olyan fontos dolog, hogy a nagy alapvető kérdésekben közmegegyezés jöjjön létre s azután történjék a széles rétegek felvilágosítása. Ha a szabad társulati összejöveleken és mozgalmak konferenciáin merőben más alapelvek hangzanak el, mint az egyház hivatalos testületeinek ülésein, a közvélemény bizonytalanlanná válik, a közhangulat ingerlékeny lesz s a református egyház alacsonyabbrendű helyzetbe kerül olyan testületekkel, pártokkal, mozgalmakkal és felekezetekkel szemben, amelyek egységes és határozott nézeteket hirdetnek. Mindezzel egymás hitelét rontjuk és igazságainkat erőtlentíjük. Mind ez nem

⁴ erkölcsi alapokra helyezni

rekeszti ki a szabad véleménynyilvánításnak, az igazságkeresésnek ősi jogát, amit teljes mértékben fenn kell tartanunk a még el nem döntött kérdésekre.

Püspöki látogatások

Isten jóvoltából oda jutottunk, hogy ismét beszámolhatok egy-két látogatásról. Ez év pünkösdjén az Egyetemes Egyháztanács Magyarországi Újjáépítési Bizottságának előzékenységből meglátogathattam a legtöbbet szenvedett vértessaljai gyülekezeteket és két legnagyobb iskolavárosunkat: Kecskemétet és Nagykőröst. 1946. június 8-án indultam Budapestről dr. Pap László és Várady Szabó Lajos építész-mérnök társaságában. *Pátyra* érkezünk 10 óra tájt. A gyülekezeti teremben rövid istentiszteletet tartottunk igeolvasással és imádkozással. Páty sok morális veszteséget látott de épületeiben, anyagi javaiban kevesebb a kára. Egészséges, életerős gyülekezet, hamar ki fogja heverni a veszteséget. Dél előtt még meglátogattam a mányi gyülekezetet. A templom belseje tökéletesen fel van dülva, az orgona, a pad, a templomtető darabokban hever kazallá halmozva. A papi lakást már rendkívüli szívóssággal rendbehozták és lakhatóvá tették. A lelképásztornak nagy egyéni veszteségei vannak. A környéken összegyűjtötték a kilótt réz töltényhüvelyeket és ebből nagyértékű nyersanyag-gyűjteményhez jutottak. Sokat segít a lelkész apósa: *Zakar Albert* tisztviselőtelepi presbiter. Délre érkezünk *Csabdiba*. A legtöbbet szenvedett gyülekezetek közé tartozik. A lelkészlakás már lakható, temploma tökéletesen leégett, de a romok belőle el vannak takarítva. A gyülekezet vesztesége óriási. Minden állatállomány odalett és a hívek háztartásának felszerelése is. Nagyon sok halott teteme borította az utcákat és a mezőket, úgy, hogy a hazaköltöző nép már Bicskénél érezte a hullaszagot. A gyülekezetnek 5-10%-a elveszett a háborúban. Délután a romtemplomban istentiszteletet tartottunk. Este *Bicskére* érkezünk. Megnéztük az épületeket, számbavettük a helyzetet és presbiteri megbeszélést tartottunk. Bicske azok közé a gyülekezetek közé tartozik, amely hamar kiheverné a baját, ha a hívek gazdasági élete rendbejönne. Ezidő szerint azonban ennek nagy akadályai vannak. Másnap, június 9-én reggel 7 órakor Bicskéről *Alcsútra* mentünk. Ott találkoztunk a presbiterekkel és az egyház hivatalosaival. Megnéztük a belülről elpusztított templomot, orgonának, padoknak, úrasztalának csak a romjai vannak. A gyülekezet a földosztásnál anyagilag megerősödött. Alcsútról *Vértessacsára* mentünk, ahol a padoktól, orgonától és felszereléstől megfosztott templomban rövid, istentiszteletet tartottunk. Nagyon panaszkodnak a telepésekre, akik a kiköltöztetett svábok helyére jöttek. Izgága, pusztító, dologtalan nép, bár több száz református van közöttük. Nagy ellenérzés támadt a jövevények és a régi törzsökös lakosság között. Vértessacsáról *Lovasberénybe* mentünk. Sokat szenvedett a lelkészlak; az iskola, a tanítói lakás és a templom is belülről van pusztítva. A helyreállítás munkája folyik és minden tényező nagy szívósságot tanúsít. Panaszkodnak a megszálló csapatok egyes különítményeinek garázdálkodása miatt. Dél előtt folyamán értünk *Verebre*, ahol istentiszteletet tartottunk és úrvacsorát osztottunk. A templom már használható, a lelkészlak is. A hívek anyagi vesztesége igen nagy. Vereb községben több mint 400 törzskönyvezett tehén termelte a tejet a budapesti piac számára. A lakosság hazaérkezése után egy sem volt, most már megint van 50–60 állatjuk, de távolról sem az a minőségű, amilyen elveszett. Délután átmentünk *Baracsára*. Baracsait nincs paróchia, a templom rom. Az iskola udvarán istentiszteletet tartottunk. A lelképásztor és a presbiterek a csapás súlya alatt lélekben elmélyültek. Itt is az a baj, hogy az egyének súlyos kára miatt az egyház helyreállítása és újjáépítése lassan halad. Hazamenet megnéztem a Roboz-alapítvány házát. Fel van dülva, a teteje fedetlen, ez idő szerint lakatlan. A lelkész és a presbitérium nem tudják a gondját vállalni, mert a magukét sem bírják. Az épület állaga jó és alkalmas volna üdülőtelepnek városi emberek számára. Estére *Kápolnásnyékre* értünk. Kápolnásnyéken a templom elpusztult, belseje egy nagy rom-

halmaz. Tornyá bedült és a kövek felett már nő a fű. A paróchia lakható s jelenleg az egyik hajléktalanná vált tanítónak is szállást nyújt. A lelkipásztor és a presbiterek ruganyosságot és a jövőbe vetett bizalmat tanúsítanak. Az idetelepített új gazdák még nem illeszkedtek bele a gyülekezeti életbe. Másnap, június 10-én, pünkösöd hétfőjén Kápolnásnyékről *Gárdonyba* mentünk. Itt is rövid istentiszteletet tartottunk a templomban. Számbavettük a pusztulást. Egy agresszív nőcsoport statáriális intézkedéseket követelt a Nőegylet felvirágoztatása terén. A lelkész véleménye szerint ez a „táncoló párt”, amelyik a Madisz⁵ receptjét akarja folytatni s azért haragszik, mert ezt a presbitérium nem helyesli. Gárdonyból *Velencére* mentünk, ahol a templom belseje és tornya rom. Vízforgó perünk volt a tó halászása körül, de most – úgy mondják – kedvező döntést kaptak. Velencéről *Pákozdra* mentünk, ahol a templom belülről szintén rom. Kívülről is érzékeny károkat szenvedett. Pákozdról *Seregélyesre* érkeztünk. Seregélyesen a templom elpusztult. A paróchián a lelkész és a helyettes lelkész osztoztak meg. Istentiszteletet tartottam a paróchia udvarán, azután bevonultunk az iskolába és ott úrvacsorát osztottam. A hívek nagyon követelik a lelkész eltávozását. A lelkész csak kedvező cserére hajlandó. Az ottlevő helyettes lelkész: Csavar Ernő hűségesen dolgozik, de sokat szenved helyzetének feszélyezett volta miatt. A gyülekezet és a presbitériuma, fáradt, de buzgó gondnoka meg tudná mozgatni, kár, hogy intézkedéseinél nincs kellő figyelemmel a jogszabályokra. Seregélyesről délután *Abára* mentünk át. Megtekintettük a rommá lett templomot. Az egész egy nagy kőomladék. A lelkészlak ép, jelenleg mások laknak benne. A lelkész a saját házában lakik a község végén. Szép iskolája szintén kiheverte már a nagyobb károkat és folyik benne az élet. Abáról *Sárkeresztúron* és *Sárbogárdon* át, ahol mindenütt istentiszteletet tartottam és számbavettem a romlást – *Sárkeresztúron* a templom omlott össze, *Sárbogárdon* a Huszár Dezső-alapítvány házát pusztították el a hatalmaskodó helyi ifjúsági egyesületek – megérkeztünk *Cecére*, ahol épen templomi ünnepély folyt a hadifoglyok javára. Az ünnepélyén én is szolgáltam. Késő este tértünk nyugovóra. Negyedik nap, június 11-én reggel *Dunaföldvárra* mentünk. Komp vitt át a Dunán és úgy siettünk *Kecskemét* felé. *Kecskemétre* érkeztünk délelőtt és délig számbavettük a gyülekezet külső képét és a látható romlások mértékét. Szomorú volt látni a Kollégium épületének romlását, hová még akkor nem volt szabad belépni, azután azt a zsúfoltságot, amiben a közös épületben élő leányinternátus és a városi kórház él. Az a hír járta akkor, hogy a Bodor Zsuzsanna árvaház a megszállás alól felszabadult. Délután indultunk *Nagykőrösre*, ahová késve érkeztünk. Még volt időnk a presbiterekkel ülést tartani, ahol az egyházi élet minden ágáról a megbízott vezető részletes képet adott. Különösen siralmas volt a templomudvaron latrinává változtatott egyházi levéltárnak a külső képe. A presbiterek nagyon nyomatékosan kérték a Paczoly György érdekében való bizonyoságtételt. Ragaszkodnak hozzá és sajnálkozva nézik családjának nélkülözését.

Augusztus 3-án ugyancsak Pap László dr. és Várady Szabó Lajos társaságában indultam Baranyába. Pár órai pécsi pihenő után *Harkányba* érkeztünk, ahol a torony és az iskola szenvedett nagyobb kárt. Rövid áhítat után *Terebgyre* mentünk át, ahol szintén igeolvasással és imádkozással rövid istentiszteletet tartottunk s az este árnyékai között megtekintettük a károkat. Estére *Márfára* érkeztünk; még tartottunk ott is rövid istentiszteletet. Másnap korán *Drávaszabolcsra* mentünk át, ahol a tökéletesen elpusztított templom képe meredt elénk. Az emberek későn szállingóznak elő s így csak rövid istentiszteletet tartottunk az iskolában. Utána *Mattyra* mentünk, ahol az egész gyülekezettel találkoztam szolgálat közben. Mattyról még megérkeztünk *Gordisára*, ahová a környező falvakból is egybesereglett az Ige vigasztalására áhítózó nép, délután még hét gyülekezetbe köszöntöttünk be: *Drávacsehi*, *Kovács-*

⁵ Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség

hida, Drávaszerdahely, Szaporca, Tésenfa, Vajszló és Drávapalkonyára. Az idő rövidege miatt csak három helyen végeztem templomi szolgálatot. *Drávapalkonyán*, a romtemplom tövében, az iskola udvarán a reánk szállt alkonyat szárnyai alatt szólt az Ige és szállott az imádság. Másnap *Pécsen és Balatonszemesen* át hazaérkeztünk. Balatonszemesen megtekintettem a Kálvin-téri gyülekezet otthonában a Svájci Vöröskereszt segítségével berendezett gyermeküdültetést.

Egyházkerületünknek, sőt talán az egész magyar református egyháznak két leginkább sújtott vidékét látogattam meg. Rettenetesen fájdalmas volt látni ezeket a szép kis gyülekezeteket összetörve, romokban heverni. De felemelő volt mindkét helyem megérezni a magyar református népnek hihetetlen szívósságát, viharálló életerejét, templomához valló törhetetlen ragaszkodását s azt a megható készségeit, amellyel a romok felépítéséhez kezd. Jól esik beszámolnom arról, hogy az Ökumené érdeklődése nemcsak akadémikus érdeklődés volt. A vértessaljaiak ruha és élelmiszer segítségben részesültek. A vértessaljaiak és baranyaiak számára útban van az üvegküldemény s van reményünk arra, hogy még más módon is segítségükre lehetünk. Természetes dolog mindenütt hangsúlyoztuk és mindenütt hangsúlyozom: a magyar református egyházat csak a magyar református emberek építhetik újjá.

Örömmel kell beszámolnom arról, hogy 1946. augusztus 11-én felszenteltem azt a baraktemplomot, amelyet az Ökumené küldött a pestszentimrei gyülekezet számára. Ennek a gyülekezetnek tudvalevőleg kalotaszegi stílusban épített kedves, szép templomát a német katonaság felrobbantotta, hogy a bevonuló oroszok ne használhassák megfigyelő helynek. Pestszentimre munkásgyülekezet. A gyülekezet legtöbb tagja a szociáldemokrata párthoz tartozik. A templomot annak idején valóságos kézzel a két kezük munkájával építették s e munkában résztvett az egész gyülekezet a lelkipásztor családjától kezdve. A romok eltakarítását most is maguk végezték. A rendes munkaidőn túl, kora hajnalban, vagy késő este, csurgó verítékekkel hordták a téglát és rakták a köveket. Nagy ünnep volt a gyülekezetnek a templomszentelés, amelyen megjelent a Köztársasági Elnök Úr s amelyen a kormány is képviseltette magát. Ez az ünnep a magyar életakaratnak, a református egyházhűségnek és a világkeresztyénség szolidaritásának volt a nagy bizonyágtétele.

Meglátogattam még a *szigetszentmiklósi* gyülekezetet, amelynek temploma szintén rommá lett. A gyülekezetben rendkívüli erők szunnyadoznak erkölcsi és anyagi vonatkozásban egyaránt. Ezért van reményem rá, hogy ha sietve nekilát a munkának, romlását megépítheti. De ha belenyugszik abba, hogy lelkészi hivatalban vagy iskolatermekben tartsa istentiszteletét, ahová a gyülekezetnek csak egy parányi töredéke fér s ezáltal a hívek egy része elszökik a közösségi élettől, elvannad és elpetyhüdik a gyülekezetnek egyébként robusztus életereje.

Örömmel ülni mentem *Dunavecseré* a reformáció emlékünnepén. Szimbólumnak vettem, hogy ez volt az első gyülekezet, amelyik minden romlását úgy megépítette, mintha nem is lett volna háború. Buzgón imádkoztunk azokért a sokkal gyengébb és sokkal nagyobb próbára tett kis gyülekezetekért, amelyek szintén tele vannak buzgósággal, de még nagyon későn mondhatják el, hogy kiheverték a háború pusztításait. Dunavecseről átmentem *Soltra*, ahol a templom, illetve a torony szenvedett nagyobb kárt. De a solti gyülekezet is életerős, hatalmas gyülekezet s ha a Lélek felindítja, Isten jóvoltából hamar helyreállítja a pusztulást.

Szolgálataim

1945. november 21–22-én egyházkerületi közgyűlés-, bírósági ülés; 28-án kultuszminiszter látogatását viszonzom; kultuszállamtitkárnál megbeszélés.

December 2-án istentisztelet a Kálvin-téren; Adós fizess címmel prédikáltam; 3-án Bartók em-

lékünnepelelyen vettem részt; 9-én Országos ref. Nőszövetség konferenciáján záróáhitatot tartottam; 13-án ösztöndíjtanács ülése; 16-án istentiszteletet tartottam a budahegyvidéki egyházközségben; 17-én Akadémia ülése; 19-én magántanárképesítő biz. ülése; 20-án Béguin úr látogatása és az Ökumené ülése; 23-án istentisztelet a Kálvin téren; 25-én istentisztelet és úrvacsoraosztás a Kálvin-téren; 26-án rádiósistentisztelet a Kálvin- téren; 29-én Endre László tárgyalásán tanúvallomás.

1946. január 4-én miniszterelnöknél a svájci gyermekakció ügyében megbeszélés; 5-én KIE⁶ és RKIE⁷ ülésén vettem részt; 10-én konventi elnökségi megbeszélés, d. u. református világggyűlés előkészítő biz. ülése; 11-én Vöröskeresztnél gyermekakció ügyében megbeszélés; 13-én „Boldogok a lelki szegények” címen prédikáltam a Kálvin-téren; 14-én Weyermann svájci vöröskereszt megbízottal megbeszélés; 16-án Markham és Zaugg amerikai újságírókkal interview⁸; 18-án elnöki megbeszélés; 20-án délután istentiszteletet tartottam a Kálvin-téren; 27-én reggel rádiósistentisztelet; 29-én Szeretetszövetség ügyében Nőszövetséggel megbeszélés; délután a Megbékélés Tanácsa megbeszélésén vettem részt; 30-án elnökségi megbeszélés.

Február 3-án istentiszteletet tartottam a Kálvin-téren; 4-én ökumenikus újjáépítési bizottság ülése; 7–8-án lelkészképesítő vizsga; 8-án Stewart Jakabbal megbeszélés; 10-én rádiósistentisztelet: Boldogok az irgalmasok címmel; 12-én elnökségi megbeszélés; 13-án Lórántffy Zsuzsanna Egyes. Választmányi ülése; 17-én istentisztelet a Kálvin-téren; 20-án evangélikus egyház vezetőivel megbeszélés; 22-én amerikai követség fogadó délutánja; 25-én Ökumené ügyében miniszterelnökkel megbeszélést folytattam, délután Társadalmi Megbékélés Tanácsának ülése.

Március 3-án Kálvin téren istentiszteletet tartottam; 4-én segélyosztó bizottsági ülés; 5-én theol. tanárokkal értekezlet; 9-én Társadalmi Megbékélés Tanácsának ülésén vettem részt; 10-én istentisztelet a Kálvin-téren; 11-én lelkészi konferencia Kálvin-téren; 11-én Társadalmi Megbékélés Tanácsán vettem részt; 12-én elnökségi megbeszélés; 18-án ökumenikus újjáépítési bizottság ülése, délután Akadémia; 19-én ökumenikus biz. ülésének folytatása, délután Szeretetszövetség intézőbizottságának ülése; 20-án konventi bírósági ülés; d. u. püspöki értekezlet a Bethesdában; 21-én egyházkerületi tanácsülés; 23-án Társadalmi Megbékélés Tanácsának ülésén vettem részt; 26-án ökumenikus társadalompolitikai megbeszélés; 29-én értekezlet a svájci szeretetadomány kiosztása ügyében; 30-án tanárok csendes napján vettem részt.

Április 1-én Társadalmi Megbékélés Tanácsa és Svájci Magyar Társaság ülése; 2-án elnökségi megbeszélés; 3-án tárgyalás a köztársasági elnöknél; 7-én újpest-újváros műsoros délutánján bevezető beszéd; 9-én elnökségi megbeszélés; 10-én Lórántffy Zsuzsanna Egyesület intézőbizottsági ülése; 11-én nemzetgyűlési képviselők csendes napján előadást tartottam, délután Szathmáryné-curatórium ülése; 13-án presbiteri konferencián: „A presbiter lelki élete” c. előadást tartottam; 14-én a Kálvin-téren prédikáltam; 17-én egyházkerületi székház gondnoka ügyében megbeszélés; 18-án Megbékélés Tanácsának ülése; 19-én rádiósistentisztelet a Kálvin-térről; úrvacsoraosztás a Markó-utcai fogházban; 21-én prédikáltam és úrvacsorát osztottam a Kálvin-téren; 25-én egyházkerületi közigazgatási bizottság ülése; 26-án egyházkerületi rendkívüli közgyűlés; Lázár Andor főgondnok beiktatása, délután bírósági ülés; 28-án Imre Sándor emlékbeszédet mondtam halála évfordulóján; 29-én Akadémia ülése; 30-án Szathmáryné-curatórium ülése, elnökségi megbeszélés.

Május 5-én ökumenikus istentisztelet Kálvin-téren; 6–8-ig püspöki konferencia; evangélikus püs-

⁶ Keresztyén Ifjúsági Egyesület

⁷ Református Keresztyén Ifjúsági Egyesület

⁸ interjú

pökökkel is megbeszélés; 9-én konventi elnökségi tanács, jogakadémia ügyében ülés; zsinati tanács; 12-én istentisztelet a Lórántffy-kórházban; 15-én antiszemita kutatóintézet gyűlése; 16-án Ráday-terem bizottság ülése; 19-én prédikáltam a Kálvin-téren, délután a Tisztviselőtelepen istentiszteletet tartottam; 21-én elnöki megbeszélés; 24-én segélyelosztó bizottság ülése; 26-án Kálvin-téren istentisztelet.

Június 1-én balatonszemesi üdülő javára rendezett délutánon előadást tartottam: A gyermek Jézus címmel; 8–11-ig vértessaljai egyházmegyét látogattam; 32-én amerikai könyvkiállítás megnyitását vettem részt; 13-án segélyelosztó biz. ülése; 15-én teológiai választmány ülése; Kurcz Henrik volt egyházmegyei gondnokot temettem; 16-án prédikáltam a Kálvin-téren, utána teológiai évváró ünnepélyen beszéltem: Forradalom és reformáció címmel; 20-án segélyelosztó biz. ülése; 23-án Göbölös László lelkész beiktatásán (Szada) vettem részt; 24-én lelkészi konferencia; felekezeti tárgyalás; utána Nagy Miklós államtitkárnál látogatás; 25-én lelkészi konferencián áhítatot tartottam; Max Vischerrel megbeszélés; 26-án segélyelosztó biz. ülése; 27-én pesti egyházmegye közgyűlésén; este Max Vischerrel megbeszélés a Filadelfiában; 30-án vallásos félóra a Rádióban: az igazi szabadság címen.

Július 4-én segélyelosztó bizottság ülése; 5-én Svájci Vöröskeresztnél megbeszélés a gyermekakció ügyében; 7-én istentisztelet Leányfalun a diakonisszáknak; 11-én Jogakadémia ülése a Konventen; missziói biz. ülése; 12–13-án ökumenikus csendesnap a Baár-Madasban; 14-én Társadalmi Megbékélés Tanácsának értekezlete; 16-án temetés; 26-án missziói értekezlet a Baár-Madasban; 27-én az értekezlet folytatása, utána a köztársasági elnöknel megbeszélés; 28-án Akadémia nagygyűlése; 29-én utazás Sárospatakra; 30–31-én püspöki konferencia Sárospatakon.

Augusztus 3-án indulás baranyai egyházlátogatásra, 4–5-én Baranyában; 11-én pezsztentimrén fatemplom felszentelése; 13-án Nőszövetség tanítónő konferenciáján előadás; 18-án felekezeti tárgyalás; 25-én rádiós vallásos félóra.

Szeptember 1-én teológiai évnyitó, utána Megbékélés Tanácsának ülése; 8-án Kálvin-téren istentiszteletet tartottam: Krisztus jó vitéze címen, keresztelő; 9-én jogi bizottság ülése; 13-án egyházkerületi tanács ülése; Nőszövetségben előadás a Heidelbergi Káté 86. kérdéséről; 19-én Protestáns Diákmenza ügyében értekezlet; 22-én istentisztelet a Kálvin-téren; 23-án esperesi és gondnoki értekezlet; 24-én ORLE⁹ közgyűlésén vettem részt; 25-én ORLE közgyűlésén megnyitó beszéd, délután konventi elnökségi tanács ülése; 26–29-ig Balatonszemesen missziói konferencia.

Október 1-én Protestáns Diákmenza ülése; *Újlaki Ferencsel* megbeszélést tartottam; 6-án prédikáltam a Kálvin-téren.; 8-án fóti lelkészi konferencián két előadás; 9-én segélyelosztó bizottság ülése; 12-én ezüstmenyegző a Kálvin-téren; 13-án rádiós vallásos félóra, utána Szigetszentmiklóson istentiszteletet tartottam; 20-án istentisztelet a Kálvin-téren; 24-én gimnáziumi igazgatók értekezletén vettem részt; 26-án segélyelosztó biz. ülése; 27-én rádiós vallásos félóra: Rosszból jót címmel; 29-én főispán beiktatásán az Újvárosházán; 30-án dunamelléki segélyelosztó biz. ülése; 31-én dunavecsei új harang felszentelése és látogatás Solton.

November 1-én Hermann Stewart úrral megbeszélés; 3-án Református Nagygyűlésen megnyitó beszédet mondtam; 4-én segélyelosztó biz. ülése, házi keresztelő; 5-én Hermann úr tiszteletére rendezett szeretetvendégségen Hermann úr üdvözlése; 7-én ökumenikus nagytanács ülése, majd a kultuszminiszternél diákság politikai nevelése tárgyában értekezlet, utána Hermann úrral megbeszélés; délután püspökök a köztársasági elnöknel; 8-án konventi bíróság ülése; bizottsági ülések, elnöki tanács; 9-én énekeskönyvgyűjti biz. ülése; 12-én filadelfia igazgatósági ülése.

⁹ Országos Református Lelkészegyesület

Telepítés, népcsere

Meg kell állanunk a dunamelléki egyházterület történetének egyik új fordulata előtt. Százötven év után ismét nagyobb telepítési akció éreztetni hatását gyülekezeteinkben. A svábok kiköltöztetésével megüresedett helyeken sok magyar család talált otthont a Dunamelléken, ezek között meglehetősen számmal vannak reformátusok is. Reformátusok kerületek olyan helyekre, ahol a kitelepített lakosság a római katolikus egyházhoz tartozott. Természetesen ez fordítva is áll. Így több egyházmegyénkben új gyülekezetek alakultak. 2–300 lelkes fiókegyházaik, sőt 8–900 lelket számláló olyan csoportok is letelepedtek, amelyeknek első dolga a gyülekezeti szervezkedés volt. Sok helyt keserű panaszok hangzottak el a telepések és az új gazdák ellen. Ennek oka néhol a helyi lakosság bizalmatlansága, konzervatizmusa, talán gyanakvása és gőgje. Sok helyt a betelepítettek forradalmi hangulata, szokásnak, jognak, törvénynek, tulajdonnak szuverén megvetése. Egyik gyülekezetünkben az új gazdák és a régi gazdák között áthidalhatatlan szakadék támadt. Fokozta a nehézségeket az is, hogy a telepítés pártakcióvá vált, s minden válogatás nélkül szedett össze éhes sáskanépet, kik vörös zászlók alatt vonultak be a falvakba, éltek fel ez ottmaradt lakosság javait s mikor mindent letaroltak, kibontott zászlók alatt továbbállottak. De az egészet nézve, ezeket mégis mellékeseményeknek nevezhetem. A valóság az, hogy sok nincstelen református ember került át a Tiszántúlról s ma már vannak olyan gyülekezetek, ahol ezelőtt 50 református ember élt, de most az iskolába száznál több ref. gyermek jár. Bár a népek kitelepítésének elvi ellensége vagyok, ezeket az áttelepített atyánkfiai szeretettel köszöntöm, pásztorolásukat az esperesek és a lelkipásztorok különös gondjaiba ajánlom és kérem az egyházmegyéket, hogy mindenütt, ahol szükség van rá, alakítsák meg a *telepéseket gondozó bizottságokat*. Ezek vegyék fel a személyes érintkezést a betelepültekkel, segítsék őket gyülekezeti életük szervezésében s érezzék meg velük az anyaszentegyháznak gondozó szeretetét és ideérkezésük feletti őszinte örömét. Attól félek, hogy ez a telepítési hullám még ezentúl fog felduzzadni, ha csakugyan rákövetkezik a felvidéki magyarságra a számkivetés kényszere. Az egyetemes konvent megtesz minden tőle telhetőt, hogy ebben a munkában a közhatóságoknak segítségére legyen és református híveinkkel az egyház anyai gondozását megéreztesse. Kérem az esperes urakat, lelkipásztorársaimat, hogy ezt a kérdést tegyék legszemélyesebb ügyükké s teljes lélekkel álljanak munkába. Ez a népcsere irtózatossággal, lélekveszedelemmel, csalódásokkal és halálos elkeseredésekkel fog járni. El nem fáradó türelemre, alázatosságra és szolgálatra van szükség, hogy valamiképp enyhítsük az átültetés kínjait. A cél mindenütt az legyen, hogy lehetőleg nagy csoportokban, közösségi egységek jöjjenek át és telepedjenek le, különben szétszóródnak és lelki proletárok lesznek. Köztudatba kell belevinni, hogy a kitelepített magyar elsőbb, mint az itthoni, először ő, azután mi. Az ő érdekében nem kell félni a földosztás reformjától sem s különösen azoktól, akiknek protekciójuttatott jogtalanul földet, el kell venni a kiülőzött magyar számára. A magyar állam már egy dicséretes precedenst csinált a deportációból hazatértek vagyoni restituálása tárgyában. Bizonyosak vagyunk benne, hogy ugyanilyen mértékkel fog mérni magyar véreink számára is.

Keresztyén világiakónia

Nem volna teljes a jelentésem, ha nem emlékezném meg arról a nagy munkáról, amelyet a Keresztyén Egyházak Világtanácsának Újjáépítési Osztálya végez az egész világon és így Magyarországon is. A kötelékébe tartozó egyházakat két csoportba osztotta, segélyező és segélyezett egyházak csoportjába. A segélyező egyházak között megindított egy páratlan méretű gyűjtő munkát, amely pénzben, élelmszerben és közszükségleti cikkekben igen nagy értékeket bocsát a segélyezett egyházak rendelkezésére. A keresztyén szeretetmunkások kétezeréves történetében még nem volt ilyen mértékű szervezett és

egyetemes munka. E segélyező munkának legtöbb akadállyal éppen nálunk kellett megküzdenie s e rendkívüli akadályok ellenére is a mai napig készpénzben 25,851.89 svájci frank és 18.000.– dollár, élelmiszerben 23 vagon, ruházati és közszükségleti cikkekben 7 és fél vagon segítség érkezett, a magyar ökumené egyházainak. Bármily nagy ez a mennyiség, ha szétosztjuk és a szükséghez mérjük, édes kevés. Ezért anyagi értéke mellett főképpen erkölcsi becsé nagy, mert fölséges bizonyíték a Krisztus szellemének realitása mellett. Nagyszerű ígélet még kiaknázatlan erőtartalékokról és szent elkötelezés mindnyájunknak arra: eredj el és te is aképen cselekedjél! Feljegyzem, hogy 1940-ben a katolikus társadalom egyik vezető asszonyával szót értve, megpróbáltunk puhatolózni, hogyan hozhatnánk Magyarországra ínséges holland gyermekeket. Munkánk elakadt, mert a német követség arról értesített, hogy csak abban az esetben engedi meg a holland gyermekek átutazását Németországon és Ausztrián, ha minden holland gyermekért tíz német gyermeket fogadunk üdültetésre. Remélem, a magyar református egyház sohasem fogja elfelejteni, mit nyert külföldi testvéredtől s várván várja az időt, amikor ő maga is a segélyező egyházak rangsorába léphet Pál apostol kifejezése szerint: „az adakozás jótéteményében részesülhet”.

Ez veti fel előttünk a magyar református egyház egyetemes diakóniájának, mondjuk így: szociális szolgálatának megszervezését. Lehet, hogy az egyház a közeljövőben, visszaszorul a közjogi és közéleti pozíciókból; lehetséges, bár nem bizonyos, hogy iskolafenntartási gondjai és kötelességei megcsappannak; de elutasíthatatlanul és megsokszorozódva áll előtte egy új feladat, a szociális szolgálat. Ebben az egyház versenyen kívül áll. Kétezer esztendő gyakorlat teszi biztossá és hatékonyvá e téren minden mozdulatát. E vonatkozásban az egyház a legnagyobb bizalmat élvezi s ettől a szolgálattól semmi körülmények között sem szabad elüttetnie magát. Az egész református egyháznak óriási karitatív szervezetté kell válnia, amely mindig megtalálható, mindig hatékony és mindig rátermett. Ezért kérem a gyülekezeteket, tegyék rendszeressé a szociális szolgálatot. Az egyházmegyék esperesei különös gondal figyeljék, irányítsák és foglalják össze ezt a munkát. Alulról felfelé épüljön ki a magyar református diakónia, amely a presbiterség és igehirdetés mellett az egyház harmadik Istentől vett szolgálata.

Mindezt csak akkor tudjuk eredményesen elvégezni, ha asszonyainkat sokkal elevebb és rendezesebb munkaközösségbe hozzuk az egyházzal, mint ahogy eddig tettük. Ez megint a Református Nőszövetség nagy felelősségét állítja elénk. Istentől elhívott, lelki ajándékokkal megáldott, áldozatos és hívó asszonyok várják az egyház sokkal hatékonyabb segítségét, mint amennyiben eddig volt részük. Én pedig nem győzöm eléggé biztatni lelkipásztortársaimat, hogy támogassák ezt a munkát, éljenek ennek a munkának az áldásaival, mert egy jó asszonykör megér két presbitériumot.

Iskolázás

A szellemi irányzatok catalaunumi csatájában, amellyel tele a föld és ég, egyre több szó esik az *iskoláról*. Minden világnézet az iskola meghódításáért küzd, mert minden iskola megannyi erődítmény. A történelem tanúsága szerint az egyházi iskola nem annyira a demokráciák, mint inkább a teokráciák és hierokráciák talaján díslik. A szocializmus és a kommunizmus programjában benne van az iskolák államosítása, vagy legalább is következik belőle. Viszont a keresztyén világszemlélet nem engedi az iskolát. Érdekes dolog, hogy a nyugati demokráciákban komoly kísérletet tesznek az egyházi iskolák helyreállítására s Franciaország állítólag kötelezővé tette az állami iskolákban a vallástanítást. Nem győzzük eléggé hangoztatni, hogy egyházunk iskoláit önön léte feltételének tartja. Mi az iskoláztatásnak nem annyira jogát, mint inkább kötelességét, az egyházalapítás aranybullájából, a Jézus Krisztus missziói parancsából, a keresztség sákramentumának szereztetési ígéből vesszük: menjetek el és te-

gyetek tanítványokká minden népeket! A gyermek Krisztusé; Krisztus reánk bízta és tőlünk veszi számon; Krisztus a gyermeké is; ha mi elrejtjük előle, rettenetes lesz bűnhődésünk. Nekünk olyan iskolákat kell tartanunk, ahol Krisztusról szól a tanítás, ahol Krisztus a legfőbb tanítómester, ahol Krisztussal találkozik a gyermek és az ifjú. Ebből két dolog következik. Először, hogy iskolánkat valóban krisztusi iskolákká, Krisztus szellemében, Krisztusról tanító, Krisztus képére nevelő intézményekké tegyük. A másik pedig az, hogy az ilyen iskolához úgy kell ragaszkodnunk, mint a templomhoz, az igehirdetéshez, a sákramentumhoz, a szeretetmunkához. Ha minden iskolánk csakugyan ilyen lesz, nem félek semmiféle államosítási mozgalomtól. Bár még távolról sem ilyen minden iskolánk, mégis azért a kevésért, amellyel többet ad, mint a világi iskolák – ez a több, semmi egyéb, mint egy lehelet a láthatatlan világból, egy fénysugár a Krisztus arcáról, valami ízlelhető az Isten házanépeinek erkölcséről, – a mi úgynevezett felekezeti iskoláink kedvesebbek a gyermekeikért komoly felelősséget hordozó szülők széles rétegeinek, mint a világi iskolák. Mi még egy lépést sem tettünk a propaganda terén, de ha ma megszavaztatnók a majdnem kétmilliót számláló református magyarság minden felnőtt tagját: államosítsuk-e a református iskolákat? nincs kétségem az iránt, hogy nagy többség döntene a református iskolák mellett. Iskoláink keresettebbek, mint valaha, tanulóink létszáma emelkedik, – bár ingyenes oktatást nem tudunk nyújtani – a szülők nagy serege inkább súlyos áldozatot hordoz, csak gyermekei egyházi iskolákban tanuljanak. Munkáspártokhoz tartozó szülők hozzák gyermekeiket a mi iskoláinkba. Mi büszkék vagyunk arra, hogy ezek a gyermekek épen olyan jól érzik magukat a mi portánkon, mint az egyházi tisztviselők gyermekei. Néha megkísérelnek olyan nevetséges tételt bizonyítani, hogy a szülőknek nincs joguk gyermekeik számára iskolát választani, mint ahogy nincs joguk adóhivatalt, bíróságot, vagy beszerzési üzemet szabadon választani, tehát az állam gondoskodik iskoláikról és kötelezze polgárait a területileg illetékes iskolák látogatására. Az ilyen lélektelen pedagógiai mechanizmus a demokráciának egyenes megcsúfolása. Az alapvető emberi jogokból, a vallás szabad gyakorlásából, a lelkiismereti szabadságból következik az állampolgároknak az a joga, hogy gyermekeik számára szabadon válasszanak iskolát. Ezért nagyon fontos dolog, hogy minden református ember tisztában legyen ezzel az alapvető jogával és legyen elég bátorsága ezt a jogot szükség esetén hangoztatni és érvényesíteni.

Meg kell vallanom, hogy az itt elmondott felfogásnak ellentmond a mai valóság. Gyakorlatban nincs más iskola már Magyarországon, csak állami, mert minden iskola személyi költségeit az állam fizeti, minden iskola legfőbb igazgatását az állam végzi. De az iskola nem azé, aki a pénzt adja hozzá, hanem aki a lelket adja. Amíg mi lelket adhatunk a iskoláinkba, addig az iskola a mienk akárki fizeti a tanítóinkat. Ezért az államosítással szemben való hangtalan birkózásban döntő tényező tanítóink és tanáraink élő hite, missziói ereje. Ezen a téren sok hiba terhel minket. A tanítóképzés csak formálisan volt kezünkben, de sokkal több tanítói diplomát adtunk ki, mint amennyi tanítói lelket alakítottunk át a Krisztusban. Nem érezzük-e, hogy elérkeztünk az utolsó pontra, ahonnan még visszahódíthatunk egy félig elfoglalt birodalmat: a saját iskolánkat.

Számolnunk kell azzal, hogy a magyar közoktatási rendszer lassanként átalakul. Ez az átalakulás az *általános iskola* megjelenésével kezdődik. Az általános iskola alap gondolatát csak helyeselni lehet; az egységes népműveltség biztosítása ez az alap gondolat. Az iskola felépítése és tagozása is alapjában véve helyes. De a megvalósítása hihetetlen sok zavart s néhol kárt okoz. Először is elsorvasztja a kis elemi iskolákat, pedig ezek voltak a legjobb iskoláink. Nem egy közülük négyszáz esztendő múltá tekinthet vissza. Kétes az iskolának az egysége, különösen ott, ahol az elemi iskolát egy polgári iskolával, vagy a középiskola alsó tagozatával szerkesztették össze. Különböző tanító típusok találkoznak benne s idegenül néznek egymásra. Az alsó iskolába szorult középiskolai tanár deklasszifikálva érzi magát; az

általános iskolában működő elemi iskolai tanító tanári ábrázatot ölt. Az a különbség, ami az elemi és a középiskola között volt, most magában az általános iskolában jelentkezik. Az iskola integrálásánál is sokféle baj származik s ezeknél megint a kisebbség húzza a rövidebbet. Az egyházi nevelés nagy érdeke azt parancsolja, hogy felekezeti iskolák működjenek együtt s római katolikus és református népiskolából alakítsanak egy általános iskolát. Ez rendkívüli nehézségekkel jár a vallásos nevelésre, az iskola jellegére és az iskola igazgatására nézve. Továbbá általános iskola veszélyezteti a magyar közoktatás gerincét: a középiskolát. A középiskolának alsó tagozatát kiszakítja és külön szellemiséggel szervezi meg. A magyar középiskola már csak négy felső osztályból áll, vékonyka és rozoga híd az általános iskola és a főiskolai oktatás között. Szerencsés helyzetben van az a középiskola, amely az általános iskola alsó tagozatát a maga szervezetében tudja megnyitni. De ahol a középiskola testéről leszakadt alsó tagozat idegen népiskolával egyesülve alkotja az általános iskolát, tanárok és tanítók nagy együttesének, az iskola hagyományos kultúrmunkájának széttörésével és megszakadásával kell számolnunk. Sokhelyt politikai törekvések is élezik ezt az ellentétet s az általános iskolát, mint a demokrácia iskoláját szembe akarják állítani a középiskolával, mint az úri Magyarország és a reakció sajátos iskolájával. Mindezeket világosan kell látnunk, hogy e kérdésben helyes magatartást tanúsítsunk. Az általános iskolát elvben el kell fogadnunk azért, mert a magyar népműveltség egységesítése és színvonalának emelése terén jelentékeny haladást mutat. Mindent el kell követnünk, hogy középiskoláinkat az általános iskola alsó tagozatával kiegészítsük s egy iskolából kettő legyen. A legnagyobb önmegtagadással elő kell mozdítanunk minél több egyházi jellegű általános iskola megszervezését s e téren rövid lejáratú gentleman agreementet¹⁰ kell kötnünk más felekezetekkel, közösséggel, állammal. Ahol csak lehet elemi iskoláinkat ki kell építenünk általános iskolává s e feladat megoldásánál számítanunk kell minden magasabb iskolát végzett református értelmiségi támogatására. A lelkes, ha lehet a felesége, a presbitériumnak főiskolát vagy egyetemet végzett tagjai, a falusi református értelmiség közül azok, akik legalább érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek, álljanak ideiglenesen az általános iskola szolgálatába azzal, hogy a felsőbb tagozatokban, egyik, vagy másik tantárgy tanítását vállalják el. Minden iskolafajta így indult, a gimnázium ép úgy, mint a polgári iskola s így haladt mindaddig, amíg szakszerűen képzett tanerők rendelkezésre nem állottak. Az általános iskola legyen magának a közösségnek, a gyülekezetnek, a népnek az iskolája, ahol a maga ősi műveltségét szakszerűen, az iskolai műveltséggel kiegészítve adja át az idősebb nemzedék a fiatalabb nemzedéknek. Fődolgoz, hogy az iskolában folyék a munka, az igazgatási és minősítési kérdéseket ráérünk később is megoldani. Az általános iskola következtében az iskolafajták bokrosodásával kell számolnunk. Ez minket a kollégiumi típus felé sodor. Örömet sodródunk, mert ez az igazi magyar református szellem alkotása. Az egyes városokban levő különböző iskolák, ha még annyira önállóak és függetlenek is egymástól, ha merőben különböző testületek tartják is fenn, de mint református iskolák egy eszmei közösséget alkotnak, egy corpus spiritualét¹¹, amely külső társadalmi képviseletben is kifejezésre juthat. Nagy iskolafenntartó gyülekezeteinkben: Kecskeméten, Kőrösön, Halason meg kell alkotni azt a társadalmi szervet, nevezzük bárminek, amely ezeket az iskolákat igazgatásuk és önállóságuk teljes fenntartása mellett, nevelőivel és diákjaival együtt egy látható egységbe fogja. Meg kell ezt csinálni még Budapesten is, ahol a Theológiai Akadémiától a Julianna iskoláig nevelők százai és diákok ezrei alkossanak egy eszmei református kollégiumot s évenként legalább egyszer

¹⁰ informális és jogilag nem kötelező érvényű megállapodás

¹¹ lelki test

jelenjenek meg ország világ előtt. Ha ezek mögé megszervezzük a református iskolák Baráti Szövetségét, egy olyan kultúrfalankszot állítunk csatasorba, amilyenél csak a keresztyén egyházak és csak a nálunk nagyobb egyházak dicsekedhetnek. Ne felejtjük el, hogy az első osztályos kis diák, a tudós főiskolai professzor, a kétkezi munkás szülő egy szövetségnek, egy szellemiségnek a hordozói: a Krisztus szellemének úgy, amint a református hitvallás alkalmazásában, a magyar néplélekben eddig is érvényesült és ezentúl is érvényesülni fog. Ha ez a széles közösségi tudat létesül és a református nevelők a krisztusi szellem phosphorosai¹² lesznek, többé nem aggaszt az olyan alárendelt kérdés: mi legyen a diákautonómiával? mennyire politizáljon, vagy ne politizáljon a diák? milyen ifjúsági egyesületek működhetnek az iskola keretei között? Ne felejtjük el, addig van létjogosultságunk, *amíg egy* határozott, sajátos szellemiséget valósítunk meg s e szellemiség abszolút becse számára követeljük az egyenjogúságot és a jóakaratot.

Élet az egyházmegyékben

Forró hálát érzek Isten iránt, ha összehasonlítom, az ideai esperesi jelentéseket a tavalyiakkal. Mennyi kábult tanácstalanság, lefojtott kétségbeesés, tehetetlen keserűség és üres eseménytelenség kavargott a tavalyi jelentésekben! Ma minden egyházmegye az élet megindulásáról és lassú, de győzedelmes kibontakozásáról számol be.

A budapesti egyházmegyében a fűtés nélküli tél és az esti órák bizonytalansága megdermesztette az egész egyházi életet. Szüneteltek az iskolák, nem lehetett összejöveteleket tartani, az emberek siettek haza még napvilágnál fogvacogtató otthonukba, hogy éhesen átszundikálják és átálmodozzák az éjszakát. De a templomok telve voltak, a vasárnapi iskolákban folyt a munka, a paróchus lelkészek összejövetele élénk eszmecsereket folytatott. Tavasszal megkezdődtek a presbiteri konferenciák. Az egyházmegye imahetet tartott a békességért; a pestkörnyéki egyházmegyével együtt 34 templomban evangélizáló összejöveteleket rendezett. A börtönmisszió megrendítő élményekkel és megindító lelki aratással járt. Az Ige fénylett a bitófák árnyékában is. Egyes gyülekezetek presbiteri kezdik gyakorolni a körzetlátogatást; 40–50 állandó ilyen munkás dolgozik Budapest különböző gyülekezeteiben. Ha az egyházmegye körülbelül ezer presbiter megtanulná és gyakorolná ezt a munkát, többet érne, mint egy zászlóstábor. A Mária Valéria telepen, legszegényebb gyülekezetünkben a főváros 300 ember befogadására nagy barakhelyiséget adott az elpusztult régi imaház helyett. Az infláció elnyelte a gyülekezetek adósságait szinte hárommillió békebeli pengőben, de elnyelte a tőkét is. Tőke nélkül, koldusszegényen is tudja az élő gyülekezet hivatását teljesíteni, mert az egyház ereje nem a holt tőkében, hanem az élő tőkében: a gyülekezet áldozatkészségében rejlik. Tizenhét népkonyhán egyenként 50–100 személyre méretezve veszik fel a harcot a közelgő tél fenyegető nyomorúságával.

Felsőbaranya a személyi változások jelentése kapcsán legrégebb, érdemes munkását *Morvay Ferencet* siratja, hat hadifogoly lelkipásztorát 10 hadifogoly tanítóját várja haza. Hívei közül 651-et. Megünnepelezték *Szálai Antal* lelkipásztor 50 éves jubileumát. Az újjáépítési munka serényen folyik. Térségen Isten segítségét kéri s nem számít emberi segedelemre. Szaporca kitermelte a fát, amelyből megépíti leégett épületeinek fedélszékét. Drávapalkonya iskoláját a pécsi börgyár építette újjá. Az infláció minden külső támogatás hatását lehetetlenné tette. Nagy fáradtsággal kijárt államsegélyek, mire megérkeztek, nem voltak elegendők arra, hogy a postai kézbesítés díját kifizessék velük. A felduzzadó perselypénznek se lehetett sok hasznát venni, mert mire megszámlálták a pénzt, értékét elveszítette. Panaszkodik a háború

¹² itt: fényhordozói

utáni nagy erkölcsi leromlásról; hangsúlyozza a nőszövetségi munka áldásait s örömszerző szavakkal számol *be Farkas József* egyházkerületi missziói lelkész áldott szolgálatairól.

Kecskemét későre eredt meg. Hosszú hónapokat veszített tétovázó várakozásban. Már átesett az indulás nehézségein, mert esperesét – igaz, hogy évek múlva – beiktatta és az esperes is augusztus havában végre elindult a legközelebbi gyülekezetek meglátogatására. Kissé pesszimistán látom azt a megállapítást, hogy a legtöbb gyülekezet nem is tud arra gondolni, hogy egyházi épületeit saját erejéből rendbehozza. Már pedig én nem ismerek semmiféle fórumot, vagy intézményt amelyik a magyar református egyház épületeit rendbehozza, csak egyetlenegy: a magyar református egyházat. Súlyosan érintette a földbirtok felosztása. Elvesztett 5400 holdat, kapott helyette 85 holdat. Távol vannak még a lelkészek közül *Endrédi János* szanki, *Nagy Ernő* kiskőrösi lelkész. Népbírói ítélettel akadályozva van a szolgálatban *Paczolay György*.

A *külsősomogyi* esperes az általános erkölcsi leromlás ijesztő jeleit tárja elének. Megdöbbenő, hogy az egyke pusztítása nőttön nő. Szükségesnek látná az egyházi közigazgatás gyorsabbá tételét; a konventi bíróság helyett független: legfőbb bíróság szervezését. A konvent élére olyan vezetőt kíván, „aki alkalmas arra, hogy az egyházat és az államot közösen érdeklő ügyekben eljárjon, és a régi ágens szerepét betöltse”. Nagy hiányát érzi az adósegély elmaradásának. Sokat vár az általános iskolától, de nem hallgatja el, hogy a jelenlegi rendkívüli nehézségekkel meg kell küzdeni.

A *pesti* egyházmegegyében interregnum alatt *Ujhelyi Jenő* vitte az esperesi tiszteletet. Utána *dr. Ecsedy Aladár* vette át a szolgálatot. *Nagy Kornél* rákoscsabai lelkész világi pályára ment, helyét *Oros László* foglalta el. Monoron *Szenjóbi Szabó Zoltánt* lelkésszé választották, helyére vitték *Onódi Szabó Lajost*. *Mátis Márton* szadai lelkész nyugalomba ment, utódjául *Göbölös László* Kálvin-téri segédlelkészt hívták el. Az új esperes minden hónap első csütörtökén lelkésztársaival csendesórát és imaórát tart, azután a feleknek áll szolgálatára. Azt tervezi, hogy az esperesi látogatást evangelizációs alkalmakká szélesíti s már több gyülekezetben volt 2–3 napos evangelizáció, mialatt megejtette az esperesi vizitációt is. Örövendetes dolog a vizitáció és az evangelizáció összekapcsolása, de arra is vigyázni kell, hogy egyik el ne nyelje a másikat. A legodaadóbb evangelizáció mellett is meg kell nézni a számadásokat és iktatókönyveket. Huszonöt éves tapasztalatom szerint vannak lelkészek, akik inkább evangelizálnak, csak ne iktassanak és vannak, akik iktatni is készek, csak ne evangelizáljanak.

A *pestkörnyéki* esperes megragadó fejtegetésekben mutat rá, hogy a bűnbánat mozgalom a kereszttel alakuljon át valóságos megváltás és felszabadulás mozgalmává, hogy bűnvalló egyházból hitvalló egyház legyen. Rámutat arra is, hogy Isten ítéletét magunkra nézve felmutatva és elfogadva jelentsük ki másokra is, a győztes hatalmakra, a nemzetközi politikára, mindarra, amit Isten a mi büntetésünkre felhasznál. Javasolja, hogy a zsinat sürgősen hozzon törvényt az egyháztagság reformja és a lelkészi fizetések központosítása tárgyában. Öt új lelkész került az egyházmegegyébe. Anyásítások vannak folyamatban öt gyülekezetben: Mátyásföld-Cinkota, Pilisvidék, Pesthidegkút, Kispest-Rózsa-tér és Csákyliget reformátusai vállalkoznak az önálló gyülekezeti élet terheinek átvételére. Kiemeli, hogy az Erzsébet-telepi egyház patrónája: *Kőrösvári Györgyné* gyári munkás, ebédszünetben hetenként egyszer bibliaórát tart munkatársainak s az üzemi bizottság megdicsérte érte. A lelkész ellátását áldozattal és szolgálattal nagyban elősegíti. Megemlíti a jelentés *Balla András* tímármester nevét, ki szinte tékozló bőkezűséggel támogatja az egyházközséget minden munkájában. A földreform során öt egyház kapott összesen 60 holdat, két egyház veszített összesen 189 holdat. A pestkörnyéki egyházmegegye a kristályosodási folyamat legelején áll. 29 egyházból 20-nak nincs paróchiája, 7-nek nincsen temploma, sem imaháza, a gyülekezetek földvagyonja 240 kat. hold és 9 bérház. A hívek majdnem mind munkások

és nincstelen értelmiségiek. Ilyen körülmények között foglalkoztat 20 lelkipásztort, 18 vallásoktató lelkészt, 20 segédlelkészt és 1 tanítónőt. Ebben az egyházmegyében meggyökeresedett az egyházi munkások képzése és e munkások együttes nevelése.

A *solti* egyházmegye esperese panaszkodik erőtlensége miatt és készíttet az egyházmegyét a búcsúzásra. Remélem, az esperes azután is megtapasztalja – mint ahogy eddig megtapasztalta – a Pál apostoli élmény nagy igazságát: elég neked az én kegyelmem! A nyugatra ment lelkipásztorok jönnek haza. Már csak a bajai és a dömsödi van távol három tanárral és hat tanítóval. A telepítés következtében Solton új gyülekezetek támadtak Katymáron: *Pap Béla*, Garacsátalján: *Balogh László*, Gátalján: *Vietorisz Lajos*, Hajócsászártöltésen: *Zákányi József*, Jánoshalmán: *Dobó László* lelkipásztorkodik. Javadalmi földet, iskolának, imaháznak, papilakásnak házat kaptak. Még református iskolát is állíthattak tiszta római katolikus gyülekezetekben. Panaszkodik az általános iskolára, amely összevonásra kényszeríti a kisebb iskolákat. Sötét képet rajzol nemzedékünk erkölcsi romlásáról. Fáradtság, közöny, apátia üli meg a lelkeket, hajlamosak arra, hogy mástól várjanak segítséget. Az én tapasztalatom szerint, ez nagy gyülekezetben gyakoribb. Irtózatosan elterjedt tömegbűn lett a lopás, hozzá hasonló méreteiket ölt a paráznság. Hadifoglyok feleségei, szerencsétlenné tett fiatal nők folytonos mulatozással rendszeresen megmetyelvezett ifjúság az erkölcsi lazulásnak és gáttalan érzékiségnek megdöbbentő példáit mutatják. Úgy tapasztalja, hogy istentiszteleti rendünk lassan sorvadozik. Már elhaltak a hétköznapi délutáni istentiszteletek, a hétköznapi délelőtti istentiszteletre csak a gyermekek járnak s azok is muszályból. A vasárnap délutáni istentisztelet csonkul, porlik s vasárnap délelőtt is – különösen a nagyon fellendült politikai tevékenység – nagyon megkritikálja a templomlátogatók sorait. Maga a gyülekezet csak sátoros ünnepeken találkozik, s már ezek között is rangsorolást tett a szokás: nagypéntek, húsvét az élen jár, de áldozócsütörtök elhervadt és pünkösöd másodnapját is kikezdte az idő. Kevesli, hogy a tulajdonképeni egyházi munka november közepén kezdődik és március közepén bevégeződik. Munka ez? kérdi az esperes. A hívek áldozatkészsége azért buzog. Makád, Szabadszállás, Kunszentmiklóson a gimnázium megépült már csak Szigetszenmiklós és Solt van hátra. Dunavecse 27, Érsekcsanakád 26, Lacháza 34 pesti éhező gyermeket látott vendégül és a Ráday-kollégium számára Dunavecse, Ordason s a Szere-tetszövetség számára Dunapatajon, végül a kunszentmiklósi gimnázium tanárai számára Dunaszent-benedeken eredményes gyűjtés folyt.

Tolna elsiratja *Bodnár Istvánt*, *Kovács Sebestyén Endrét*. Meleg szavakkal búcsúzik lemondott gondnokától: *Benedek Zsolttól*. *Arany Dénes* nyugalomba vonult. *Váróczy János* hidas lelkész tanítónak ment. Sajnálja, hogy az egyetemes konvent az általános iskolához nem adott tájékoztatót. A katolikusok kaptak. Én csak olyan kérdésekben szoktam tájékoztatót adni, amit nem lehet tudni egy egyházmegyei vezetőnek. Egyébként ahhoz a régi latin mondáshoz tartom magam: mitte sapientem et nihil ei dicas¹³. Panaszolja, hogy nincs beszámoló, mert nem volt iskolalátogatás. Azt hiszem, hogy az iskolalátogatást meg kell ejteni és a beszámolót be kell szerezni minden egyetemes konventi külön utasítás nélkül. A kitelepítés következtében Mórág lefogyott 300 lélekre, Hidas két családra, Bonyhád népe is megcsappant. Mőzsre Biharnagybajomból 400 lelket telepítettek, Györkönyre 980 lelket, Püspöknádasdra és Hercegfalvára is sokat. Ezekre az új gyülekezetekre s általában a telepítés ügyére ismét felhívom az egyházmegye figyelmét. Panaszolja, hogy az egyházi adók együttes kezelésére nincs remény. Máshonnan az a hír érkezik, hogy a hatóság nem akarja kiengedni az egyházat az együttes kezelés obligációjából¹⁴.

¹³ Küldj csak okos embert s nem kell őt tanácsokkal ellátni

¹⁴ kötelezettségéből

Fájdalmas tünet, hogy az egyházmegyében legtöbb helyen több az elhalálozás, mint a születés s Tolna áldott földjén, a csendes jólét egyházmegyéjében a lelkészek nagy szegénységben élnek.

Vértessalja elbúcsúzik kedves halottaitól: *Sárközy Jánostól* és *Kenessey Gyulától*, azután *Czirók Ákostól*, aki csere útján távozott el. Köszönti az új lelkészeket: *Bartha Géza* martonvásári, *Szűcs István* verebi, *Zámbó István* sukorói lelkészeket. Későn tértek vissza nyugatról *Nagy Gyula* pátkai és *Papp Ákos* csákvári lelkészek. Nyolc tanító még távol van. *Papp Ákost* tárt karokkal fogadta gyülekezete, *Nagy Gyuláról* nem akar tudni semmit sem. *Nagy Gyula* ezidőszerint Budakeszin segédlelkészi szolgálatot végez. *Huszár Dezső kúriáját* belsősséggel együtt Sárbogárdnak hagyományozta. Törvényszéki ítélettel kellett kicsikarni az önkényesen bitorló Madisz¹⁵-tól. Abán 10 hold földet, Baracsán 6 holdat bérelt az ifjúság s ingyen munkálta az egyház javára. Sötét csik: 22 egyház 483 q terménnyel s 15 egyház 474 ürméter fával tartozik ínséges lelkészeinek. A földreformmal általában véve erősödtek a gyülekezetek. Ercsi református népe kb. 1000 holdat kapott. A telepítés Etyeken életmentő vératömlesztést hozott. Azelőtt 50 lélek tengett-lengett, most száznál több a tanköteles gyermekek száma; többtanerős református iskolát követel. Seregélyesen kitört az ősi ellentét gyülekezet és lelkipásztora között. Lelkipásztorát a gyülekezet mérsékelt gyöngédséggel, egyoldalúlag nyugalomba helyezte s többé hallani sem akar róla. Klotildliget templomát 1946 tavaszán fosztották ki.

Anyagi kérdések

Végezetül szólnom kell valamit az anyagi kérdésekről is. Nemcsak kenyérrel él az ember, hanem Istennek minden Igéjével, mondotta az Úr. Ez azt is jelenti, hogy míg e testben járunk, Isten minden Igéje mellett szükségünk van kenyérre is. Az egyház megújulása és fennmaradása tisztán lelki kérdés, de olyan lelki kérdés, amely egy bizonyos vonalon anyagi javakban jut kifejezésre. Világosan látszik, hogy a magyar református egyház fennmaradása a Lélek erejétől függ, de fennmaradásának mikéntje a református hívek anyagi teherbírásához igazodik. Ezt figyelembevéve számolnunk kell azzal, hogy igen nagy szegénység évei következnek reánk. Mikor az Egyesült Államok jégoszlopból faragott külügyminisztere keresi a minél ékeőbb és melegebb szavakat annak a kifejezésére, hogy Magyarország a békeszerződésben reázúdított anyagi megterhelések alatt nem tud megélni, nekünk arra kell gondolnunk, hogy ennek a koldussá váló magyarságnak kell majd a református egyházi élet minden terhét hordoznia. Mi az, amit elbír? Ki az, akit meg kell tartania? Így kerülünk az elé a nagy missziói feladat elé, hogy anyaszentegyházunk érdekéből népünk gazdasági megerősödéséért és felvirágozásáért mindent meg kell tennünk. Az infláció elpusztíthatta tőkénket, a defláció elsorvaszthatta jövedelmeinket, de megmaradt a magyar munka, ez a változhatatlan teremtő erő, amely legalább háromszor már temető talpából újraépítette az országot. A munkát Isten találta ki s mint a saját maga kedvtelését, teremtő stílusát illesztette be belvilága rendjébe. Boldog az, akinek részt adott belőle. Nem tette mindenhatóvá, hogy érdemünkkel ne kérkedjünk s ne képzeljük, hogy a magunk erejéből megválthatjuk magunkat. Foganatjához feltételt fűzött: a maga áldását. Ebben bízva, ezért könyörögve kell a magyar népnek megindulnia ezeréves történelme legnagyobb munkavállalásával legnagyobb munkateljesítésére. A munka a teremtés kultusza, mélyen összefügg az élet gyökerével: a becsülettel és sorssal. Ha mindenki még annyit dolgoznék, amennyit eddig dolgozott, úgy veheted, mintha kétannyi magyar élne itt e földön s református egyházad nem egymillió nyolcszáz ezer, hanem hárommillió hatszáz ezer lelket számlálna. A munka termel a szeretet oszt. A kettőnek együtt kell járnia. Lejárt az az idő, amikor

¹⁵ Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség

XXV. PÜSPÖKI JELENTÉS

a fejedelmek és főurak patrónusi kedve tartotta el az egyházat A fillérek, a morzsák összetapadásának hősi korszaka következett el. A leggazdagabb egyénnél is nagyobb maga a közösség s kibeszélhetetlen hatalom egy olyan közösség, ahol a szenvedélyes munka termel és amit termel az igazságos szeretet osztja el. Mindaddig, míg ide nem érünk, református egyházunk fenntartásának nagy anyagi problémája megoldva nem lesz.

Az Úr lakozik a ködben

A dunamelléki egyházikerület munkaévről szóló beszámolóim képei leperegtek. Ködből szálltak fel, ködbe hulltak alá s amerre nézünk, mindenütt köd takarja el, ami következik. De az Ige arról biztosít: az Úr lakozik a ködben!